હેન્રી ફૉન આઇકનફેલઝ ખુદાને કેમ પીછાંણતાં શીખ્યો.

(એક વાર્તા.)

શ્મીદનાં જર્મન ઉપરથી

તરજુમો કરનાર

ડૉકટર ડોસાભાઇ રૂસ્તમજી ધાભર

ઍમ. આર. સી. પી. ઍલ. આર. સી. ઍસ,

વગેરે

મુંબઇ.

સંને ૧૯૧૯ ઇસ્વી

હેન્રી ફૉન આઇકિનફેલઝ
ખુદાને કેમ પીછાનતાં શીખ્યો.

(એક વાર્તા.)

શ્મીદનાં જર્મન ઉપરથી

તરજુમો કરનાર

ડૉકટર દોસાભાઇ રૂસ્તમજી ધાભર.

એલ. આર. સી. પી., એલ. આર. સી. એસ.,

વગેરે.

મુંબઇ.

સને ૧૯૧૯ ઇસ્વી.

પ્રસ્તાવના.

આ વાર્તાની ઘણીક આવૃત્તિ જર્મન ભાષામાં નિકળી છે. ઘણી સુંદર અને બોધકારક હોવાથી મેં એનો તરજુમો ગુજરાતી વાંચનાર માટે કર્યો છે.

વધુ ન બોલતાં વાંચનાર ઉપરજ સોપું છું.

ડો. રૂ. ધા.

પ્રકરણ પેહલું

બાળકની સંભાળ લેનાર ખરોજ ફરેસ્તા છે.

ગઇ સદીની શરૂઆતમાં, એક મોટાં જંગલ નજદીક એક અસલી પણ સુંદર કેસ્તલમાં કાઉન્ટ ફ્રેદરીક અને કાઉનટેસ એડીલેદ આઇકનફેલઝ રહેતાં હતાં. એક ખુબસુરત બાળક જેનું નામ હેન્રી હતું, અને જેને તેઓ ઘણુંાજ ચહાતાં હતાં તે તેમના એકપૂરો દીકરો હતો. તે બાળક હજી તો 'પપા' કે 'બાવા' બોલી શકે તે અગાઉ કાઉન્ટને લડાઇ ઉપર જવું પડયું ઘમિં દિલ્લની કાઉન્ટેસને કેસ્ટલમાંજ રહેવું પડયું અને ઘણીની ગેરહાજરીમાં એકલવાઇ હાલત વચ્ચે તેણીનો એકજ દિલાસો અને ખુશાલી તેણીનો વહાલો નાનો હેન્રી હતો. તેની કેળવણીની સઘલી દેખરેખ પોતેજ રાખવાનો ઠેડાવ કીધો હતો, અને તેના દિલની સઘલી ખાહેશ આ સુંદર બાળક બેગી પોતાના વહાલા પતિને પાછી ભેટવાની આશીરવાદ ભરેલી પળ માટેજ હતી.

એક સાંજે કાઉન્ટેસ પોતાના બાળકને ખોળામાં લઇને પોતાના ઓરડામાં બેઠી હતી. તેની આગળ તે બાળકની આયા ઉભી હતી અને બચ્ચાંને તુરતનાં તોડેલાં તાજાં ફૂલો રમતયાળપણે દેખાડતી હતી. તે બાળક પોતાના નાના હાથો હસીને લાંબા કરતું, અને તેની મા પણ પોતાનાં બાળકની ખુશાલીમાં ખુશ થઇ હસ્તી હતી. તેજ વેળા એક નોકર જે કાઉન્ટ સાથ લડાઇ પર ગયો હતો, તે દાખલ થયો અને કાઉન્ટ સખત રીતે જખમી થવાની દલગીરી ભરેલી ખબર આપી અને કહયું કે પોતાની જીંદગીનો અંત જે નજદીક હોવાનો સંભવ હતો, તે અગાઉ પોતાની ઘણીઆનીને પોતાની નજદીક જોવા ઇચ્છતો હતો. કાઉન્ટેસનો ચેહરો ઘણોજ ફીકો પડી ગયો, અને તેણીને પોતાનાં બાળકને પકડી રાખવાની શકિત પણ ન હતી, જ્યારે

સંદેશા લાવનારે કાઉન્ટેસને ધાસ્તીથી ગાભરી પડેલી જોઇ ત્યારે હજીપણ કાઉન્ટ તંદરોરસ્ત થઇ તેને પાછો ભેટી શકે એવી કાંઇક આશા આપી; તોપણ ખુલ્લું કહી દીધું કે કાઉન્ટને જીવતોજ જોવા ઇચ્છતી હોએ તો ચોકસપણાંને ખાતર તેણીએ રાત અને દહાડો ઢીલ વગર મુસાફરીએ નિકળી પડવું જોઇએ. તેજ પળે નિકળી પડવાનો કાઉન્ટેસે ઠેઠાવ કીધો. તેણીએ પોતાનાં બાળકને ગરમ આંસુઓથી ભીજવી નાંખ્યો. તેણી બોલી, પ્યારાં નાનાં બાળક, તારી મા શા માટે રડે છે તે હજી જરાક પણ જાણતો નથી!

બાપડાં, તારા બાપને ઓળખ્યા પણ વગર તું ખોહે છે! મને કેટલું બધું દુઃખ લાગે છે કે લડાઇની જગ્યા પર જવાની લાંબી જોખમ ભરેલી મુસાફરીમાં હું તને સાથે લઇ જઇ શકતી નથી!"

આયા તરફ ફરીને તેણી બોલી, મારૂં સર્વથી વહાલું બાળક પાછલ મુકી જાઉં છું તે હું તને સોંપું છું! એકપળ પણ તેને વીહલો છોડતી ના, ઉંઘતો હોએ ત્યારે પણ તેને છોડતી ના. હું હાજર હોઉં તેમજ, તેની સંભાળીને જતન રાખજે. હવા સારી હોએ અને દિવસ રમણ્ય લાગે ત્યારે સહવારે ખુલ્લી હવામાં તેને લઇ જજે. તેની આગળ ગાતી રહેજે તેને વાત કરાવજે; વખતે વખત ફુલો અને બીજી સુંદર ચીજો એને દેખાડતી રહેજે. પોતાને જખમ કરે કે કાંઇ ગળી જવાએ તેવી જોખમ ભરેલી વસ્તુ તેના હાથમાં લેવા દેતી ના. ટુંકમાં સઘલું સમજી જઇને, નિરાધાર અશકત બચ્ચાં તરફ ગુસ્સો કે અધીરાઇ દેખાડીશ નહીં. બચ્ચાંની સંભાળ રાખનાર ખરોજ ફરેસ્તો છે. આ બાળકનો તું ભલો પાસબાન ફરેસ્તો થઇ રહેજે! આખાં ઘરની સંભાળ લેવાને મેં જેણીને મુકરર કરી છે તે મારા કહયા પ્રમાણે તું ચાલતી હતી કે નહીં તે સઘલી ખબર મને આપશે.

મને વચન આપ કે તું મારૂં આ એક છેલ્લું ફરમાન બેદરકારી વગર બજાવશે કે જેથી એટલી વાતે હું નચિંત રહી શકું. હું પાછી ફરૂં ત્યાં સુધી સઘળા કલાકો ગણતીજ રહીશ. જ્યારે તું મારાં બાળકને મારા હાથમાં તંદરોસ્ત અને આસુદું પાછું આપશે, ત્યારે તને શું બદલો આપવો તે હું જાણીશ. તું ખુશ થાએ એવું ઘણુંક પસંદ પડતું, સાથે લેતી આવીશ. મારગરેટે સઘલું બજાવવાને વચન આપ્યું. કાઉન્ટેસે તે બચ્ચાંને ચુમ્મી લીધી, તેને આશીરવાદ દીધા અને આકાશ તરફ ટીકતાં મનમાં બંદગી કર્યા પછી, મારગરેટના હાથમાં આપ્યું. પોતાના નોકરો અને હાથ નીચેનાંઓની રડારોલ અને હાય અફસોસ વચ્ચે, રાતની શરૂઆતમાં જોરમાં પડતા વરસાદ વચ્ચે ગાડીમાં બેસી હંકારી ગઈ.

પ્રકરણ બીજું.

જરા નાતાબેદારીને લીધે મોટી કમનસીબી.

મારગરેટ એક ગરીબ, મા બાપ વગરની ગામડની છોકરી હતી. તેણીનું મન પવિત્ર અને બચ્ચાં સરખું હતું. તેણીનો સ્વભાવ દીલોજાની ભરેલો અને મીઠો હતો, તેણીનો ચહેરો સુંદર અને ખીલતો હતો. તેથીજ કાઉન્ટેસે તેણીને નાના હેન્રીની આયા તરીકે પસંદ કીધી હતી. ભલી, સાફ દિલની આયા મારગરેટ, કાઉન્ટેસના કહેવા પ્રમાણે સઘલું કરતી અને એક ઘડીપણ એવી ન હતી જ્યારે તેણી પોતાની શેઠાંણીની ફરમાસ ભુલી હોએ. કારણંકે તેણી પોતાની શેઠાંણીને પોતાને માથેની મુરબ્બી અને ભલું કર્ત્તા તરીકે ગણતી હતી, અને તેણીનાં સુંદર બાળક તરફ દિલોજાની ભરેલા હર્ષથી જોતી હતી. પોતાના ભવિષ્યના શેઠ અને હવે પછી થનારા કાઉન્ટને, તેને પોતાને ખાતરજ ચાહતી

હતી. દિવસે તેણી બાળકનાં પારણાં આગલ બેસી તેની ઉંઘમાં સંભાળ રાખતી અને પોતાનું ગુથણકામ કરતી. તે પારણાંને માથેના આરકારૂપ ભાગ ઉપર સુંદર ફુલોનો સિંગાર કરતી, કે જેથી તે બાળક ઉંઘમાંથી ઉઠે તેવીજ તેની નજર ફુલ જેવી સુંદર ચીજ પર પડે.

તે બાળકને ઉંઘમાં માંખ કે મચ્છર કંટાળો ન આપે તે માટે એક સફેદ ઝીની નેટની કુરતની તે પારણાં પર નાખેલી હતી અને આ પારદર્શક કુરતનીમાંથી તે બચ્ચાંના ગુલાબ કરતાં વધારે સુંદર અને ગુલાબી ગાલો દેખાતા હતા.

એક દહાડે કેટલાક ભટકતા ગવઇઆઓ કેસ્તલના દરવાજા આગળ આવી પહોંચ્યા અને ગાવા વજાડવા લાગ્યા. કેસ્તલમાંનાં સર્વ એકઠાં થયાં અને ઘરનાં માલેક હતાં નહીં એટલે સારો જેવો બપોરનો નાસ્તો લેતાં ગાયણની મોજ ચાખવાને તેમને બોચતળીએના ઓરડામાં બોલાવ્યા. મારગરેટને પણ ગાણું કાંઇક ભાવતું હતું પણ પોતાની શેઠાંણીના શબ્દો યાદ રાખીને તેણી, ઉંઘતાં બાળક આગળ શાંત બેસી રહી હતી. એટલાંમાં માળીનો છોકરો જીઑર્જ ઝડપથી ઓરડામાં દાખલ થયો અને કહ્યું મારગરેટ ચાલ નીચે આવ, તને ખબર નથી કે કેટલી મજાહ ચાલી રહી છે. આવું સુંદર ગાણું મેં કદી સાંભળ્યું ન હતું. એક જણ કને એક દફ છે, તે એવું તો વજાડે છે કે જાણે હમણાજ કટકા થઇ જાએ, બીજા કને 'ત્રાએન્ગલ' છે, અને એક ઉપસેલા ગાલવાળો જવાન પીપારી એવી તો જોરમાં વજાડે છે કે કાન ઝણઝણી રહે છે. ચાલ જલદીથી ત્યાં આવ! મારગરેટે કહ્યું તેણી એક પળ પણ તે બાળકને એકલું છોડી શકે નહીં. "એટલી નાદાની ના કર" પેલા ઉછાછલા જવાને કહ્યું. એટલી બધી પહરેજગારી અને ગંભીરાઇ સઘલી તારામાંજ હોએ તેવું ડોળ ના દેખાડ. બચ્ચું તો ઉંઘે છે અને તું કાંઇ તેને

ઉંઘવામાં મદદ કરી શકવાની નથી. ચાલ, ચાલ, હવે ડોળ ઘાલવાનું તજી દે અહીંઆં પાછી પા કલાકમાં તું આવી શકશે, મારી સાથે નાચવાનું તું ઉડાવી શકશે નહીં. મારગરેટ ધપકતી છાતી સાથે તેના કહેવાને તાબે થઇ તેની સાથે ગઇ. પણ તેણીના દિલમાં કાંઇ ખુશાલી હતી નહી; ભારે ઉદાસી ભરેલીજ હતી. તેણી ત્યાંથી પાછી ફરવા ઇચ્છતી હતી પણ બીજાંઓએ તેણીને અટકાવી. આખરે તેણી જબરીથી તેઓથી છુટી થઇ અને પોતાને, વિશ્વાસથી સોંપેલાં બચ્ચાંનાં પારણાં તરફ ઝડપમાં ગઇ.

પણ તેણી હેબતાઇજ ગઇ! બચ્ચાંનું નાનકડું બિછાંણું ખાલીજ હતું. તે બાળકને તે જોઇ શકી નહીં. તેણી બેડી, અને મનમાં આશા ભરેલી રીતે દિલાસો લેવા લાગી કે કોઇએ તેણીને બીવડાવવા હસ્વા મશ્કરીમાં તે બાળકને બીજાં બિછાંણાંમાં મુકયું હશે. તેણી એક ઓરડામાંથી બીજા ઓરડામાં ઝડપથી ગઇ—પણ બાળકનો કાંઇ પતો દીઠો નહીં. તેણી ભયથી મરી જાએ તેવી ઘાભરી બની. બહાર નીકળી પડી તેણીએ નાચનારાંઓને બુમ પાડી બોલાવ્યાં. બાળક કાઉન્ટ તેનાં બિછાંણાંમાં નથી; તમોમાંથી કોણે મને બીવાડવાને બચ્ચાંને ખસેડયું છે? કોઇને તે વિષે કસી ખબર ન હતી; તે બચ્ચાંના ઓરડામાંથી કોઇ બહાર નિકળતું જણાયું હતું નહી: સઘળાંઓએ નાચવાનું છોડી દીધું અને ગવઇઆઓ બખશીશ માટે થોભ્યા વિના ચાલી ગયા. જે સઘળાં ઓરડામાં હતાં, તે ઝડપથી બહાર નીકળ્યાં અને શોધ ચલાવવા લાગ્યાં. તુરતજ માલમ પડયું કે બાળક ઉપરાંત કેટલીક કિમતી જણસો ગુમ થઇ હતી. બાળકને ચોરી લઇ જવામાં આવ્યું હતું તે સિવાય બીજું શું ધારી શકાએ? સઘળી મજાહ, રડવામાં અને હાંય અફસોસમાં ફેરવાઇ ગઇ. કોઇ મરી ગયું હોએ તેની લાસ લઇ જતાં રડે તેમ વિલાપ ચાલી રહ્યો. ઘર સાચવનારે

સ્ત્રી મોટેથી રડવા લાગી 'ઓ ખુદા જ્યારે કાઉન્ટેસ એ વિષે પહેલવેહલું સાંભળશે ત્યારે તેનો હાલ શું થશે? તેને મનથી તો મોતજ આવી પુગ્યું. મારગરેટ નાઉમેદ બની ગઇ હતી અને, પેહલા ધભરાટમાં બહાર દોડી જઇ ખચીત નદીમાં નખાવી દેત અગરજો બીજાંઓએ તેણીને તેમ કરતાં અટકાવી ન હોત. તેણી ઘડી ઘડી ઘણાંજ દુખી થએલાં જીગરે બોલતી ઓ મારા ખુદા કાણે એવું ધારીઉં હતું કે આટલી જરા સરખી નાતાએદારીમાંથી આવું ભયભિત પરિણામ નીપજશે!

પ્રકરણ ત્રીજું

એક ભલી માનો ભારી વિલાપ.

જ્યારે કેસ્તલમાંનાં સર્વ જણ ભયભિત થએલાં અને ત્રાસેલાં, બાળકના ઓરડામાં એકઠાં થએલાં હતાં: જ્યારે મારગરેટ પોતાની કાળી આંખો વાટે અરધી ઘેલી માફક ટીકતી, ધાભરી અને હોશકોશ વગરની જેવી બાળકનાં ખાલી બીછાંણાં આગળ ભોંય ઉપર વિખરાએલાં અને પંગ તળે ચંપાએલાં ફુલો પડેલાં હતાં ત્યાંજ બેસી ગઇ હતી. ત્યારે એકાએક ઓરડાનું બારણું ઉઘડયું. અને કાઉન્ટેસ અંદર ચાલી આવી.

કાઉન્ટનો જખમ પહેલાં ધારવામાં આવ્યું હતું તેવો જોખમ ભરેલો ન હતો. જેવો તે ધાસ્તીથી મોકલો થએલો જણાયો કે કાઉંનટની સમજાવતથી અને પોતાની મા તરીકેની પ્રેરણાથી પોતાનાં વહાલો બાલકને ભેટવાને, બને તેમ જલદી પાછી ફરી. ગાડીમાંથી ઉતરતાંને વાર ઓરડા તરફ ઝડપથી ગઇ કે જ્યાં તેણી પોતાનાં હૈયાંનાં હેતનાં બાળકને છાતીએ ચાંપવાની આશા રાખતી હતી. કાઉન્ટેસને જોતાંજ ઓરડામાંનાં સઘળાં ડરી ગયાં, મારગરેટે એક

મોટી ચીસ પાડી. ઓ ખુદા ! મારીપર દયા કર ! તેણી બોલી. કાઉન્ટેસે તેણીનો મુડદાંસરખો ફીકકો ચેહરો, રડેલી લાલચોળ આંખો તેણીની નાસીપાસી અને બાલકનું ખાલી બિછાણું ધાસ્તી સાથ જોયું. કાઉન્ટેસના સવાલોનો જવાબ આપવાને કોઈ ખુશી હતું નહીં. તેણીના મનમાં વિજળી માફક હજારો ભયભરેલી અટકલો અને વિચારો આવવા લાગ્યા. પોતાનાં બાળકની સલામતી માટે તેણી ભયથી ધ્રુજવા લાગી. આખરે થોડું અટકળથી પામી ગઇ અને થોડું સાંભળી લીધું, કે આકાશ અને પૃથ્વિ તેની ઉપર તૂટી પડ્યાં હોએ તેમ તેણીને લાગ્યું; તેણી બેહોશ થઇ અને બીજાઓએ પકડી લીધી ન હોત તો ભોંયપર પડી હોત. સુદ્ધિમાં આવતાંજ ડચકાં ખાતી બોલી ઓ ખુદા ! મારે માટે આ ભયાનક આફત તેં મોકલી છે ! અફસોસ ! મારાં બાળક, મારા બચ્ચાં, મારાં અતિવહાલાં લાડકવાયાં ! ઓ મારા પતિ, મારા પ્રાણપ્રિય પતિ, શત્રુની તલવાર કરતાં આ ખબર વધારે ઉંડો ઘા તને કરશે.

ઓ તું પ્યારાં નાનાં બાળક હમણાં તું કયાં છે ! કોણના હાથમાં ગયો છે ! અરે જો તને ચોરો લઇ ગયા હશે તો કેળવણી વગર અને ધર્મનીતિનાં જ્ઞાન વગર તું મોટો થાએ, એ કેવું ભયભરેલું ! તેનો ખ્યાલ પણ કરવાની મારામાં હિમ્મત નથી. તે કરતાં તો હું તારી નાનકડી ઘોર આગળ રડવાનું પસંદ કરતે. ત્યારે તો તું ખુદાના તખ્ત આગળ એક ફરેસ્તો બન્યો હોતે, અને એકવાર તને ભેટવાની આશા રહેતે. પણ અફસોસ ! આટલો એક સર્વથી મધુર દિલાસો પણ રહ્યો નથી ! અફસોસ, આવાં માણસો વચ્ચે તારૂં શું થશે ! તેણી ઘુંટણમંડી પડી અને હાથ ઘસતાં, આકાશ તરફ જોતાં રડતી બોલી "ઓ ખુબીના

ખાવંદ, મારા હાથમાંથી મારૂં બાળક લઇ મુકવામાં આવ્યું છે; પણ તારા હાથમાંથી કોઇ લઇ શકવાનું નથી. સઘળી મુશ્કેલીમાં તુંજ અમારો આશ્રો છે. હું જાણુતી નથી કે કયાં ઘોર જંગલમાં, કયા ચોરોના ગુફામાં તે હાલ છે, પણ તારી આંખો તેને જોએછે, પછી ગમે ત્યાં પણ તે હોએ. હું હવે તેને કાંઈ માયા મહોબત દેખાડી શકતી નથી, પણ તું તેની સંભાળ લઈ શકશે. તું કાગડાનાં બચ્ચાંનો અવાજ સમજે છે, અરે આ બાળકનાં રડવાનો અવાજ પણ તું સમજજે. જે ખચ્ચીત રડતું અને ડચકાં ખાતું, પોતાની માનોજ વિચાર કરતું હશે. મને અને મારા પ્યારા પતિને આ ખોટ ખમવાને શકિત આપ. જો કે માણુસનું બેદરકારપણું અને માણુસનું દુષ્ટપણું તે બાળ-ફરેસ્તાને અમો કનેથી ચોરી લએ, એજ તારૂં નિર્માણ હતું. તારી ઉપર વિશ્વાસ રાખી લોહીલોહાંન થતાં જીગરે તે બાળક તનેજ અર્પણ કરૂં છું. હું ખાતરીથી માનું છું કે આ સંકટ પણ તારી નેગેહબાની તળે કાંઇક સારૂંજ, મારે માટે નીપજાવશે, આવી રીતે તે, બાળક ખોહી બેહેલી માતા દિલાસો લેતી.

મારગરેટ તદન નિરાશ થઈ ગઈ હતી. તેણી કાઉ-તેસનાં પગ આગળ પડી. અને મારી ચાહી. હાથ ઘસ્તાં તેણી બોલી અફસોસ, મારાં લોહીવડે પણ હું તેને ચોરોના હાથમાંથી છોડવું તો મારૂં છેલ્લું ટીપું આપવાને ખુશી છું. મને મારી નાંખો, હું મરવા માંગુછું. કાઉન્ટેસે તેણીને માફી બક્ષી. તેણી બોલી તારો ઉંડો અને સાચ્ચો પશ્ચાતાપ માફીને લાયક છે, તને કાંઇપણ ખમવું પડશે નહીં. પણ તું જુએછે કે મારી મતલબ કેટલી સારી હતી, મેં જે કાંઇ તને કહ્યું હતું તે વિચારીનેજ કહ્યું હતું. તું હવે શીખી છે કે નાતાબેદારી, બેપરવાઈ, અને મોજ મજાહતો

ચડસ કેવા કમનસીબ હાલે પોંહચાડે છે. આ દુનિઆ-માંની આપણી સઘલી ખુશાલી જાવેદાન માટે આપણી આસપાસ ભોંય ઉપર પડેલાં આ કરમાઇ ગએલાં અને ચુંદાઇ પીખાઇ પડેલાં ગુલાબનાં પાંદડાં જેવી થઈ છે.

કાઉન્ટેસનો પેહલો ધભરાટ કાંઇક ઓછો થવા પછી, તે બાળક તુરતનું એક કલાકનુંજ ચોરાઇ ગયું હતું તે જાણીને કેટલાંક માણસોને તેની શોધમાં મોકલ્યાં. એક પછી એક સઘલાં શોધમાટે ગએલાં પાછાં ફર્યાં. મારગરેટ, દરેક જણ પાછું આવતું તેની સાંમે જતી, અને દૂરથીજ તેનો નિરાશાભરેલો ચેહરો જોઇ નવેસરથી રડી પડતી. આખરે, છેલ્લો માણસ આવ્યો, અને તે બાળકનો કાંઇજ પતો મળ્યો ન હતો તે જોઇને મારગરેટ ઝારઝાર આંસુ પાડવા લાગી. આસ્તે આસ્તે તેણી કાંઇક શાંત થઈ; પણ તેણી ધણીજ ફીક્કી પડી ગઈ હતી, અને એક પડછાયા મીસાળ અહીં તહીં ભમતી. દરેક જણ તેણીની દયા ખાતું. આખરે તેણી ગુમ થઈ ગઈ, અને તેનું શું થયું તે કોઇ જાણી શકયું નહીં.

પ્રકરણ ચોથું.

ચોરોનું ભોંયરૂં.

જીપસી જાતની એક ઘરડી કદરૂપી સ્ત્રી જેણીના બાલ કોલ્સાસરખા કાળા અને ચેહરો પીલા ભૂરા રંગનો હતો તેણી બાળકને ચોરી ગઇ હતી. તેણી ભોળાં અણ-સમજ માંણસોને, હાથ જોઈ ભવિષ કહેવાનું દેખાડી ઠગતી અને ફાવે તેમ ચોરી કરતી. તેણી ભવિષ્ય જોવાને બહાણે, આગળ કોઇક વખત કેસ્તલમાં આવી ગઈ હતી અને સઘળું જોઈ લીધું હતું. તેણી ગવૈયાઓના વડા સાથ છુપી સમજુતી ધરાવતી હતી, તેનાં ઘોંઘાટભરેલાં ગાણાંએ

કેસ્તલમાંનાં સઘળાં માણસોને નીચેના ઓરડામાં આવવાને લલચાવ્યાં તેજ વેલાએ આ સ્ત્રી, બાગની દીવાલમાં એક નાનો દરવાજો હતો જે, જવાન માળીએ બે દરકારીથી ઉઘાડો રહેવા દીધો હતો તેમાંથી દાખલ થઈ એક દાદર જે વપરાસમાં આવતો ન હતો તે વાટે બચ્ચાંના ઓરડામાં ગઈ હતી, અને તે બાળકને તેમજ જે સઘળું ઉતાવળમાં લઈ શકાયું તે લઇને બાગમાં થઈ નજદીકનાં જંગલભણી નાસી ગઈ હતી. ત્યાં બાળક સાથે રાત પડી ગઈ ત્યાંસુધી ઝાડીમાં છુપાઈ હતી. રાતનાં અંધારાંમાં મુસાફરી પાછી ચાલુ કરતી અને એ રીતે બાળકને દૂરનેદૂર લઈ જતી. તેણી આડાઅવલા એકાંત રસ્તા લઈ આગળ વધતી. તેણીએ પુરતું ખાવાનું પોતાની સાથ રાખવાની સંભાળ લીધી હતી. દિવસે તેણી ઘીચ ઝાડીમાં ભરાઈ બેસ્તી. એ પ્રમાણે ડુંગરોપર જવાનો ઘણાક માઇલનો રસ્તો તેણે પૂરો કીધો. આ ડુંગરમાં જમીનની તલેટી નીચે એક ભયંકર ભોંયરૂં હતું જે વેરાન અને પથ્થરોથી ઘણુંક ઢંકાઈ ગયેલું હતું. તેમાં દાખલ થવાનો માર્ગ પથરા અને કાંટાઓથી એવી રીતે છુપાવેલો હતો કે કોઈ તે સહેલાઈથી જોઈ શકે નહીં. આ પથ્થરો, કાંટા અને ઝાંખરા વચ્ચેથી સંકોચાઇને ઘણુંક આગળ વધ્યા પછી તે જીપસી સ્ત્રી એક લોખંડના દરવાજા આગળ આવી પૂગી, જેની કુંચી તેણી પાસે હતી. તેવડે દરવાજો ઉંઘાડી એક માર્ગ જે પૂરો કરતાં એક કલાક થતો હતો તે પસાર કરી ભોંયરાંમાં દાખલ થઇ.

આ ભોંયરૂં, ચોરોનું રહેઠાણ હતું. જ્યાં તેઓ ન્યાયની ચુંગાલમાંથી છટકવાને છુપાતા હતા. અહીંઆં તેઓ એક મોટી ભારી પેટીમાં, ચોરેલો માલ જેવો કે સુંદર પોશાકો, કિમતી વાસણો, સોનું રૂપું, ઝવેરાત મોતી વગેરે રાખતા હતા. તે જીપસી સ્ત્રી બાળક સાથે દાખલ

થઈ ત્યારે ચોરો જેઓ વિકાળ ચેહરાના ખરભચડી દાઢી વાલા જોખમભરેલા માણસો હતા, તેઓ એકઠા બેસી દારૂ પીતા, કે તમાખુ ઓઢતા હતા અને પાંનાં રમતા હતા. તેઓએ જ્યારે જાણ્યું કે આ બાળક હેન્રી ફૉન આષ્ટ-કન ફેલઝ હતો, ત્યારે ઘણાજ ખુશ થયા અને તે સ્ત્રીને તેણીની ફત્તેહમંદ ચોરી માટે શાબાસી પર શાબાસી આપવા લાગ્યા. તેઓ કોઈ ઉમરાવ કુટુંબનું બાળક તેમના હાથમાં આવે એમ લાંબો વખત સુધી ઇચ્છતાજ રહ્યા હતા. ચોરોનો વડો બોલ્યો ઘરડી મા તેં ઘણીજ સરસ રીતે કાંમ બજાવ્યું. હવે આપણે પૂરાં સલાંમત છીએ. આપણામાનું કોઇપણ પકડાઇ જાએ અને તેને સજા કરવા માગે કે તેણે માત્ર ધમકીજ આપવાની બસ છે કે અમારી અરસપરસની સરત પ્રમાણે આ બાળકને રીબાવીને મારા સોબતીઓ મારી નાખશે એટલે તે પોતે મરતો બચશે કે કદાચ તેને છુટો પણ મૂકી દેવામાં આવે. તે પછી ચોરોના નાયકે તે જીપસી સ્ત્રીને જે ચોરોને રાંધી ખવડાવતી હતી અને તેમનું ઘરબાર તપાસ્તી હતી તેને હુકમ કર્યો કે આ બાળકની ઘણીજ સંભાળ લે જે કે જેથી તે જીવતો રહે.

તે નાજુક બચ્ચું આ ભયંકાર ગુફામાંજ સમજનું થયું અને વાતચીત કરતાં શીખ્યું તેની અગાઉની બચગીની વાત તેને કાંઇ ખબર હતી નહીં. સૂર્ય માટે, ચંદ્ર માટે કે ખુદાની સુંદર પૃથ્વિ માટે તેને કાંઇજ ખબર હતી નહીં. આ ભય ઉત્પન્ન કરનારાં રહેઠાણમાં દિવસનો ખુલ્લો ઉજાસ પણ ન હતો. માત્ર એક દીવો જે રાત અને દહાડો બલતો રહેતો તે ભોંયરાંનું છાપરૂં જે કાળું અને ખખડી ગએલું જેવું હતું તેને લટકાવેલો હતો, અને ઝાંખી શોકાતુર રોશની દિવાલોપર પાંથરતો હતો. ખાવાની વસ્તુઓની

કાંઈ ખુટ હતી નહીં. ચોરો, રોટલી, માંસ, ભાજી તરકારી અને અગત્ય કરીને જે ખોરાક જલદી બગડી ન જાએ તે લાવતા હતા. અને વાઈન પણ પુષ્કળ હતો. એક મોટું, પાણીથી ભરેલું પીપ એક ખુણામાં હતું, તે વખતે વખત તાજાં પાણીથી ભરવામાં આવતું અને કુવાની ગરજ સારતું. પણ પાણી, દૂરથી લાવવું પડતું હોવાથી ડોસી તેને બને તેટલી કરકસરથી વાપડતી અને બુચાને પીપનો નળ બંધ રાખવાને શીખવ્યું હતું. ઘાસનો પેંડો જેપર એક સુંદર સેતરંજી નાંખી હતી તે ચોરોનું રાતનું બીછાણું હતું.

જીપસી, બાળકને કેંહે બહાર જવા દેતી નહીં. તે તેને પુરતું ખાવાનું આપતી; પણ તેને કાંઈ પણ સારૂં, ધર્મ કે નીતિનુ શીખવતી નહીં. તે બચ્ચું લખવા કે વાંચવા શીખ્યું નહી, અને આ દુષ્ટ માણસોને મોઢે ખુદાને માટે એક શબ્દ સાંભાળ્યો હતો નહીં. ચોરોમાં એક જવાન, વીલ્હેલ્મ નામનો હતો જે આબરૂદાર માબાપનો છોકરો હતો પણ જુગારના લખે આ ભયંકાર ધંધો પકડવાને દોરવ્યો હતો, તે, બુચા તરફ પ્રિત રાખતો. અને જ્યારે પણ બહારથી આવતો ત્યારે તેને માટે રમકડાં લાવતો, તેણે તેને લાકડાંના બનાવેલાં સુંદર રંગનાં રમકડાં જેવાંકે મેંઢાંનો વાડો જેમાં ઘણાંક મેંઢાં હતાં, તે સાથે ભરવાડ અને કૂતરો હતા તે તેમજ એક તરહેવાર જાતનાં ઝાડોવાળી વાડી હતી, ઝાડોપર રંગબેરંગી ફળો હતાં, એક નાની આરસી અને બીજાં અનેક બચ્ચાંનાં રમકડાં હતાં તે ભેટ કર્યાં હતાં. એકવેળા તેને માટે એક નાની વાંસલી ખરીદી અને તે વજાડતાં શીખવ્યું, બીજી વેળા બનાવટી ફુલોનો જથ્થો લઈ આવ્યો, અને કાગજમાંથી ફુલ બનાવવાનું

અને તેને રંગવાનું શીખવ્યું. એ રીતે તે બાળક ઘણાક કલાક રોકાએલો રહેતો. પણ સઘલાં રમકડાંમાં તેને સર્વથી વધારે પસંદ પડતી એક છબી હતી જે તેની માની હતી, અને જીપસી સ્ત્રી કેસ્તલમાંથી ચોરી લાવી હતી. તે ઘણીજ સુંદર અને મનોહર રીતે રંગેલી, સોનેરી ફ્રેમવાલી હતી જેની ઉપર હીરા જડેલા હતા, તે સ્ત્રી જ્યારે ખુશ મીજાજમાં હોએ ત્યારે કોઇ કોઇ વખત તેને થોડોવાર આપતી હતી. વીલ્હેલ્મ તે છબી ઘડી ઘડી નિહાળતો, પોતાની માને યાદ કરતો અને આંખમાથી એકાદ આંસુ પાડતો. તે મનમાં બોલતો, કમનસીબ બાળક આવી એક માતાની છાતીથી તને છુટું પાડવાનું બહુ નિર્દય હતું. આ ખેદકારક રહેઠાંણ કરતાં તેણીની સાથે તું તદન જુદીજ જીંદગી ગુજારતો હોત! અને તારી ભલી માતા તારે માટે કેવી રડતી હશે! તારી માના હાથમાં તને પાછો આપી શકું તો હું તેમ કરવાને કેટલો ખુશ થાઉં! પણ હું પોતે એક કેદીની માફક છું. સેંકડો વખત હું નાસી જવાને કોશેશ કરી ચુકયો હોત જો મારા ડોળઘાલુ મિત્રો ઘણીજ સંભાલથી મારી ઉપર ચોકી રાખતા ન હોત!

તે, બુચા સાથ તરેહવાર વાતો કરતો, તેની સમજ વધે અને તે ખુશ થાયે એવું એવું કહી સંભળાવતો; પણ ખુદા અને હમેશગી માટે બોલવાની તે હિંમત કરી શકતો નહીં; બીજા ચોરો તેને તેમ કરવા દેત નહીં, કારણકે જે કાંઇ તેમનાં અંતઃકરણને જાગૃત કરે, તે સઘળાંથી તેઓ બીતા હતા.

પ્રકરણ પાંચમું.

નાસવાની કોશેશ.

છોકરો કાંઇક મોટો થયા પછી પેલા માણસો ક્યાં વારંવાર જતા હતા તે જાણવાને ઇચ્છવા લાગ્યો. તેઓ સાથે પોતાને લઇ જવાને તે તેમને કાલાવાલા કરતો. પણ તેને ટુંકમાંજ કોઇ બીજીવાર લઇ જવાનું કહી, સમજાવી લેતા. એકવાર તેઓ ચોરી કરવાને બહાર ગયા હતા. જીપસી સ્ત્રી જે ઝાઝી પગને મહેનત આપવા માગતી નહીં તે ઘરમાંજ રહેતી, તે, બુચાને માટે એક ઉદાસી લાવનાર સોબતી હતી. તેણીનો બીજાજ ઠેકાણે ન રહેતો, અને ગળતી આંખોએ દીવા આગળ લીલો પરદો રાખીને કલાકો સુધી જુનાં કપડાં સીવતી કે પૈસા ગણતી બેસતી અને એક બોલ બોલતી નહીં.

એકવાર તેણી ભર ઉંઘમાં પડેલી હતી, ત્યારે છોકરાએ હિંમત પકડી એક મીનબતી સળગાવીને ભોંયરાંમાંથી બહાર જવાનો અંધારો રસ્તો જ્યાંથી ચોરો વારંવાર જતા હતા, ત્યાં ચાલતો ચાલતો દૂર સુધી ગયો અને આખરે એક લોખંડના દરવાજા આગળ પહોંચ્યો. પણ તે દરવાજાને એક ભારી તાળું મારેલું હોવાથી ઉંઘાડી શક્યો નહીં. દલગીર થઇ તે પાછો ફર્યો. પણ જે રસ્તેથી તે આવ્યો તેની સાથે મળતા બીજા સાંકડા માર્ગો હતા જ્યાં, કોઇ, ભોંય નીચે કલાકોસુધી ફરી શકે, પહેલોજ એવો માર્ગ તેને જણાયો તે પર ચાલવા માંડયું. ઘણો વખત ચાલવા પછી તેની મીનબતી ખલાસ થવા આવી હતી તેવામાં દૂર, કાંઇ બળતાં જેવી રોશની લાગી. અજાએબીથી તે, તે તરફ ચાલવા મંડયો. તે રાતી પંચરાતી રોશની વધારે દેખાવા લાગી અને જાણે કોઇ સીધો આલશી આકાર સામે હોએ એમ લાગ્યું. હિમ્મત પકડીને તે આગળ અને આગળ

ચાલતો રહ્યો, અને સેવટે પહાડમાં એક ફાટ હતી, જેમાંથી પેલી સહસ્રારંની આતશી રોશની અંદર પ્રકાશતી હતી ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તે ફાટમાંથી, કોઇપણ, બહાર નિકળે એવું હતું એટલે—એક ફલાંગ વડે તે બહુજ ખુશ થયેલો છોકરો બહાર ખુલ્લી હવામા નિકળી પડયો.

પણ હવે તેને કેમ લાગ્યું હશે, જ્યારે જમીનની નીચેના અંધારાં ગારમાંથી નાઠેલો પેહલીજ વાર ખુદાનાં સુંદર ઝલઝલી રેહેલાં બલુ આકાશ તળે, લીલાં ઝાડોનાં રળીઆમણાં જંગલ વચ્ચે પવનની થંડી લેહરીમાં તે આવી ઉભો—કોઇથી તે વર્ણવી શકાએ નહીં.

તે એક અતિ સુંદર સહવાર હતી. સૂર્ય નિકળવા માંડતો હતો અને સહવારને પહોરનું પ્રકાશીત આકાશ બળતી આગ માફક દેખાતું હતું, અને જંગલમાં અને પહાડ ઉપર રાતું ધુમસ લટકતું પસાર થતું હતું. જમીન લીલાં ઘાસ અને ફુલોથી ઘંકાએલી હતી; પક્ષિઓ ગાતાં હતાં. એક ખીણમાં એક સાફ પાણીવાલું ચલકતું સરોવર હતું જેમાં સહવારની રાતી રોશની અને પહાડનું લીલોતરીવાળું શિખર આરસીમાં દેખાએ તેમ લાગતાં હતાં.

છોકરાપર વિજળી પડી હોએ તેમ ડંગ થઇ ગયો હતો. તે અજાએબીથી ઘાભરો બની ગયો હતો; જાણે એક લાંબી ભારી ઉંઘમાંથી ઉઠયો હોએ અને ઉંઘના ઝોકા આવતા હોએ તેમ લપેરા ખાવા લાગ્યો. તે માત્ર દિવાના માફક ટીકતો હતો. પોતાની અજાએબી બહાર પાડવાને લાંબો વખત તેને એક શબ્દ જડયો નહીં. આખરે તે બોલી ઉઠયો હું કયાં આવ્યો છું? આહા! મારી આજુબાજુ કેટલી મોટી જગ્યા છે! અરે સઘળું કેવું રળીઆમણું, કેવું મજાનું છે! અને પછી કોઇ ઉંચું ઓકનું ઝાડ કે ફરનાં ઝાડોથી ભરેલો ડુંગર અથવા આરસી

જેવું દેખાતું સરોવર કે જંગલી ગુલાબો જ્યાં ત્યાં ખીલી રહેલા જોઈ અજબ અજબ થઇ જતો. એક ફરનાં ઝાડોથી ભરેલી ટેકડીપર સોનેરી વાદળો વચ્ચેથી સૂર્ય બહાર નીકળતો હતો. બુચો તે ટીકીને જોતો, તેને લાગતું કે આગ સળગતી હતી અને વાદળાં જે તેણે પેહલીજ વાર જોયાં તે બળવા માંડતાં હતાં. નજર ફેરવ્યા વગર તે જોયાજ કરતો—આખરે સૂર્ય, સહવારનાં રાતાં ધુમસ વચ્ચે, બારીક પરદાતળે હોએ તેમ લાગતો સોનેરી પ્રકાશવાલા સુંદર ગોળા માફક ટેકડીઓને માથે દેખાવા લાગ્યો એ આ શું હશે ? કેવી અજબ જેવી રોશની ! તે બોલી ઉઠયો, અને ટીકતી આંખો અને લંબાવેલા હાથો સાથ અચરતીમાં ગરક થએલો ઉભો રહ્યો. આખરે વધતા અને વધતા ઝળકાટથી આંખોને ચાતરી આવી જતાં તેમને બીજી તરફ ફેરવવાની ફરજ પડી. અહીંથી તે જરા આગળ ચાલ્યો, જમીનપર પડેલાં સુંદર ફુલો કચરી નાખવાની બીકથી તે આગળ ચાલવાને બીતો હતો. એક ગુલાબની ઝાડી નીચે બેઠેલાં મેંઢાંનાં બચ્ચાંનું બેં બેં તેને કાને પડયું. ખુશ થઇને બોલી ઉઠયો અરે આતો મેંઢું છે, મેંઢું છે ! તે તેની આગળ ઝડપથી ગયો અને તેની આગળ બેઠો. તે મેંઢું ઉભુ થયું અને બેં બેં કરવા લાગું. બુચો બીધેલો પછવાડે હઠી ગયો. તે બોલ્યો આ શું છે, એતો જીવતું છે, તે ચાલેછે, તેને અવાજ છે ! મારાં મેંઢાં તો બધાં મુંગાજ અને મુએલાં છે અને કોઇપણ ચાલતું નથી. અરે આ કેવું અજબ જેવું ! એને કોણે જીવતું કર્યું ! તે મેંઢાં સાથ વાત કરવા ઇચ્છતો હતો, અને તું ક્યાંથી આવ્યું, જરા વાત તો કર વગેરે તરેહવાર સવાલો તે નાનાં પ્રાણીને કરવા પડયો, અને આખરે તે. એકને એક સમજન પડે તેવું બેં બેં સિવાય બીજો જવાબ ન આપવાથી દલગીર થયો. તેજ વેળા એક જવાન ભરવાડ જે સારા દેખાવનો

ખીલના ચહેરાવાળો, લાલ ગાલ, અને સોનેરી બાલવાળો હતો, જે, મેંઢું ખોવાએલું જોઈ શોધવા નીકળ્યો હતો તે આવી પહોંચ્યો તેણે તે બાળકને ઘણીવાર જોયા કીધું. અને તેને માટે શું વિચારવું તે સમજી શક્યો નહીં. તે જવાનને જોઈને બુઢો ઘભરાયો. પણ તે જવાને દોસ્તીથી વર્તવા માંડેલું જોઈ તેણે હિમ્મત પકડી. તે જવાનને કહ્યું તું કેવો મજાનો છે! મને કહે, આકાશ અને જમીન તરફ પોતાના હાથ લાંબા કરી તેણે પુછ્યું, આ મોટા મોટા મસ ઓરડા તારા છે કે? હું તારી અને તારાં મેંઢાંની સાથે રહું? તે જવાન બાળકનું બોલવું સમજી શક્યો નહીં. અને પહેલાં તો ધાર્યું કે બિચારૂં બાળક મગજ વગરનું છે. તેણે તે બચ્ચાંને પુછ્યું. તું અહીં કેમ આવ્યું. જ્યારે તેણે કહ્યું કે ભોંયની નીચેથી હું નિકળી આવ્યો, અને પછી પેલી ઘરડી, અને દાઢીવાલા માટીડાઓની વાત કહી ત્યારે તે ભરવાડ ઘભરાયો. તેણે દયા ખાઈને તે બાળકને એક હાથે લીધું અને મેંઢાંને બીજી બગલમાં લઈને જાણે ચોરો તેની પૂઠે નજદીક હોએ તેમ ઝડપથી નિકળી ગયો.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

સાધુની ઝુંપડી.

પહાડમાં એક બુઢ્ઢો હેંસી વરસથી વધારે ઉમરનો, પોતાના ડહાપણ અને ધર્મિપણાથી મૅનરેડ બાવાને નામે આજુબાજુ વિખ્યાતી પામેલો હતો. મળી આવેલું બાળક સાધુને ત્યાં લઈ જવાનો ભરવાડ વિચાર રાખતો હતો. સાધુનું રહેડાણ જે ઘણું દૂર ન હતું, અને જે સરોવર નજદીક પહાડની બાજુમાં હતું તે બહેસ્ત સરખું હતું. તે નાનું ઝુંપડું જે દ્રાક્ષના પાંદડાંએ અને લીલથી ભરાએલાં

બરૂઓથી ઢંકાએલું હતું તે એક બાગમાં છાંએડા આપનારાં, ફળનાં ઝાડો વચ્ચે હતું, અને બાગ સઘળો સુંદર ફુલો અને વનસ્પતિથી ભરેલો હતો. તે નાનાં ઝુપડાં પછવાડે એક દ્રાક્ષનો માંડવો હતો, અને બાજુમાં એક નાનું અનાજનું ખેતર હતું અને બીજે ઠેકાણે કાંઈ ઝાડ સુંદર ફળો સાથનું તો કોઇ ઝાડી રંગીન ટેટાંઓથી ભરેલી દેખાતાં હતાં. એક ટેકડી, જે સરોવર તરફ ઢલતી હતી ને ઉપર એક નાનું મિનારા સાથનું દેવળ હતું અને ટેકડીમાંથીજ સીડી ખણીને બનાવેલી હતી જે પરથી દેવળ તરફ જવાતું હતું. જ્યારે જવાન ભરવાડ એક છોકરા સાથે વાડીનો દરવાજો ઉઘાડીને આવી ઉભો તયારે તે બુજોર્ગ માનવંત સાધુ એક સપરચંદનાં ઝાડ તળે, એક લાકડાંના બાંકપર બેઠેલો હતો જ્યાંથી સરોવરનો અને આજુબાજુનો સુંદર દેખાવ નજર પડતો હતો. એક મોટી ચોપડી જે ટેબલપર મુકેલી હતી, તેમાંથી ભાવિક નજરે વાંચતો હતો. તેનાં બોરાં માથાંપરના જુજ બાલ અને તેની લાંબી દાઢી બરફ જેવી સફેદ હતી, તેના ગાલો તો એક જવાનના ગાલ જેવા ખીલતા અને રાતા હતા. ખરાં દિલનાં પરોપકારીપણાંથી તે ઉભો થયો અને બંનેને સલામ કરીને જવાન ભરવાડની વાત અજાએબી સાથ સાંભળી અને તે બચ્ચાંને અંતઃકરણની દિલસોજીથી પોતાની બગલમાં લીધું. તેણે તુરતજ અટકળ કીધી કે આ કોઇ મોટાં માણસોનું બચ્ચું ચોરો લઇ ગયા હતા. એ બચ્ચાંને મારે ત્યાંજ રહેવા દે, તેણે ભરવાડને કહ્યું અને એ વિષે તું કોઇને કાંઇપણ કહેતો ના. હું આશા રાખુંછું કે એનાં માબાપ મળી આવશે, તેટલાં ચોરોથી એ અહીઆં તદન સલામત છે. તેઓ આગથી નાસે તેમ મારાં ઝુપડાંથી દુર નાસેછે. સોનું-અને રૂપું અહીઆં છે નહી અને સારી સલાહ અને શીખામણ જે ખચ્ચીત સોનાં રૂપાં કરતાં વધારે કિમતી છે

તે તેઓ ધિક્કારેછે. બુચાને કહ્યું, પ્યારા હેન્રી તું અહીંઆં ભલે પધાર્યો. તારા મા અને તારા બાપને હું મેળવી આપું ત્યાંસુધી હું તારો બાપ થઇશ અને તારી સંભાળ લઇશ. મને હવેથી બાવા કરીનેજ બોલાવજે. તે બુઝોરગ સાધુએ પોતાના પરોણાઓ આગળ, રોટલી અને દૂધ મૂક્યાં. જવાન ભરવાડ ખાઇને હુસ્યાર થયો કે તુરતજ પોતાની લાકડી લઇ ગોવાળાંને પાછું લઇ જવાને તૈયાર થયો. બુચો તેને જવા દએ નહીં. તે રડયો અને તેનો દગલો પકડી રહ્યો જ્યારે તે જવાન ભરવાડે તેને વચન આપ્યું કે હું તુરત પાછો આવીશ અને બુચાને મેંઢું ભેટ કર્યું ત્યારે તે ખુશ થયો અને આ ભેટ તેની નજરમાં એ કિમ્મત હતી તે માટે અત્યંત ખુશાલ બની ગયો.

પ્રકરણ સાતમું.

સૂર્ય અને ફુલો.

તે જવાન ભરવાડ ત્યાંથી ગયા પછી, દિલસોજ સાધુબાવાએ બુચાને પોતાની પાસે બાંક ઉપર બેસાડયો, અને તેની સાથે વાત કરવા માંડી તેણે કહ્યું પ્યારા હેન્રી, ત્યારે શું તું તારા બાપ અને મા માટે કશું જાણતો નથી ? હેન્રીએ કહ્યું, અરે મારી પાસે મારા ખીસામાં, એક મજાનાં માએજી છે. આ રહ્યાં; કરી એક નાની છબી પોતાનાં ગજવાંમાં હતી તે કાઢી, જે રાતા મોરોક્કો કેસમાં (દાબડામાં) મુકેલી હતી. બાપડાં નાનાં બાળકે પોતાની માની છબી હજી સુધી સુરજની ખુલી રોશનીમાં જોઇ હતી નહીં. તે છબીની સુંદરતા અને આબેહુબ દેખાવથી તેમજ તેની આસપાસ જડી લીધેલા હીરા જેઓએ તેની આંખ ઝલઝલાવી મુકી, તેથી બહુજ અચરત થઇ ગયો.

તે બોલ્યો અહીંઆં શી તરેહનું ઉજેરડું છે! સૂર્ય તરફ હાથ કરી પુછ્યું આ ઉપર સળગાવેલો સુંદર સોનેરી દીવો, જે સઘળું રોશનીથી દીપાવી મૂકે છે, તે કોણે બનાવ્યો? તેનો ઝળકાટ મારાથી ખમી શકાતો નથી. અમારા ઓરડામાંનો દીવો તો એની આગળ માત્ર અંધારોભીત અને બિસાત વગરનો હતો, એ આજુબાજુ ફરે છે કેવી રીતે? મેં પેહલાં જોયો ત્યારે તે ઝાડ પછવાડે હતો, અને થોડા વખતમાં તો અહીં ઉંચે ચઢેલો દેખાએ છે, ઉંચાંમાં ઉંચાં ઝાડ ઉપર ઉભો રહીને પણ મારાથી તેને હાથ લગડાએ નહીં એટલો ઉંચો છે. એને કેવી રીતે બનાવ્યો હશે કે આસપાસ ફરી શકે છે, કાંઇ દોરી તો દેખાતી નથી. ત્યારે તે કેમ ફેરવાએ છે, અને તેમાં તેલ કોણ પૂરે છે?

મૅનરેડ દાદા બોલ્યા કે એને સૂરજ કહેછે. નાના હેન્રીથી તે અત્યારમાંજ હજારો ગણો દૂર થયોછે, અને હમેશાં દૂરજ દોડતો રહેછે, અને ગમે એટલે બલે તોપણ એક ટીપુંબી તેલ તેમાં નામવાની જરૂર નથી.

હેન્રીએ કહ્યું, તે હું સમજી શકતો નથી. પણ તમારી કને આ કેવાં અજબ જેવાં સુંદર ફુલો છે, કરી ફુલોના ક્યારા તરફ ચાલ્યો, કે જે દરેક ફુલોથી ભરેલી ટોપલી માફક દેખાતો હતો. અરે કેવાં રાતા અને પીળા અને બલુ રંગે તેમને ઘણાંજ સુંદર રંગવામાં આવ્યાં છે! આ ગણાએ નહીં એટલી સુંદર અને નાજુક પાંદડીઓ સાથે કેવી રીતે કાપી કાઢ્યાં છે! અને એ સઘલાં ફુલો શામાંથી બનાવ્યાં હશે! કાગલનાં તો લાગતાં નથી, રેસમનાં પણ નથી લાગતાં. મને કહો, આ સઘલાં ફુલો તમે બનાવ્યાં? ઓહો, તે સઘલાં બનાવતાં તમને કેટલો બધો વખત લાગ્યો હશે! કેટલાંકમાં પકડાએ નહીં એટલા ઝીના અને નાજુક

દોરા છે. એ કાપવાને તો ઘણીજ ઝીની કાતર અને તિક્ષણ આંખ જોઇએ. મેં સુંદર ફુલો બનાવ્યાં છે, પણ આવાં સુંદર તો બનાવી ન શકું.

મૅનરેડે કહ્યું,. આવું એક પણ ફુલ કોઈ બનાવી શકે નહીં, તેઓ તો પોતાની મેળેજ જમીનમાંથી ઉગી નિકળેછે. પણ નાનો હેન્રી તે માની શક્યો નહીં. તે બોલ્યો એમ બનેજ નહીં, તમેજ તે બનાવ્યાં એમ માનવાને હું તો તૈયાર થઇશ. ડોસાજીએ બુચાને સુંદર ખસખસનાં ફુલનું ઝીણા દાણાઓથી ભરેલું દીંડવું દેખાડયું, ઝીના ગોળ દાણા તેના હાથમાં ખંખેરીને નાખ્યા અને તેને કહ્યું, આ દરેક આવા ઝીના દાણામાં પુષ્કળ આવાં મોટાં જાંબુરાં ફુલો રાખેલાં છે, જે દાણો કોઈ ભોંયમાં મૂકે તો ફુલો તેમાંથી બહાર નિકળેછે: અને બીજાં સઘલાં ફુલો પણ એજ પ્રમાણે એવા ઝીના દાણામાંથીજ નિકળેછે. ડોસા તરફ બુચો જોવા લાગ્યો જાણેકે તે હસવામાં બોલતા હતા કે ખરૂં બોલતા તે શોધતો હોએ; અને બોલ્યો શું આવા મઇ જેટલા દાણામાંથી આવું મોટું ફુલ નીકળે? ત્યારે તો આવો એક ઝીનો દાણો, ગજવાંમાં રાખવાનાં સોનાંનાં ઘડીઆળ કરતાં પણ ઘણીજ ઉંચી કારીગરીની બનાવત કહેવાએ. મૅનરેડે કહ્યું, તેમજ છે. બુચો બોલ્યો પણ આ ઝીનો દાણો બનાવ્યો કોણે? મને તો લાગે છે કે ત્યારે તો આ સઘળાં ફુલો કરતાં પણ આવો એકજ દાણો બનાવવાનું ઘણું મુસ્કેલ હોવું જોઇએ! તેણે નવેસરથી સઘલાં ફુલો જોયાં, એક ક્યારા આગળથી બીજા આગળ જતો અને જાણે જોવાથી ધરાતોજ ન હોએ તેમ લાગતું. હવે તેને સુરજની ગરમી બહુ લાગવા માંડી. આ દીવાથી કેટલી બધી ગરમી લાગેછે, તે બોલ્યો. ને આટલો બધો દૂર છે, અને તોપણ આટલી ગરમી લાગે છે

એ તો દૂર છે, એક અજબજ દીવો છે! મેનરેડ તેને સપરચંદના ઝાડ તળે બાંક અને ટેબલ હતાં, ત્યાં દીલપસંદ છાંયડામાં લઈ ગયા. ઝાડ તરફ જોતાં હેન્રી બોલ્યો, અહીં સારી થંડક છે અને ખુશ લાગે છે. ઝાડ જાણેક લીલો પરદો છે, જે ઘણી મોટી રોશની કે ગરમીથી બચાવે છે, આ કેવડું મોટું ઝાડ છે, અને કેટલાં હજારો પાંદડાં તેપર છે! હું જોઉં છું કે એનું થડ લાકડાંનું બનાવેલું છે. પણ હવે હું માનવાને તૈયાર નથી કે આ પુષ્કળ ઝાડો અને ફુલો તમે બનાવ્યાં હોએ. આટલું બધું કેમ બનાવી શકાએ.

પ્રકરણ આઠમું.

વનસ્પતિ અને ફુલ.

ડોસા ઝુપડાંમાં ગયા અને બપોરનું ખાણું તૈયાર કર્યું. પેહલાં તે દૂધ અને રોટલી લાવ્યા અને પછી બુચા માટે માખણ અને મધ લાવ્યા, તે સાથે એક સપરચંદ ભરેલી સુંદર નાની ટોપલી લાવ્યા. પણ પોતા માટે તો કંદમૂળ અને શાકભાજી, એક સોનેરી પીલા રંગનું ખરબુચું અને એક ચળકતી કાચની બાતલીમાં થોડાક રાતો વાઇન હતો. હેન્રીએ મજાહ લઈ ખાણું ખાધું, અને ડોસાને કહ્યું: પણ તમે આ સઘલું ક્યાંથી લાવો છો? તમે પણ ચોરી કરવાને બહાર જાઓ છો કે?

ખાતાં ખાતાં મૅનરેડે સઘલું કેવી અજબ રીતે ઉગતું હતું તે સમજાવ્યું. એક સપરચંદ હાથમાં લઈ હેન્રી માટે છાલ છોલીને કટકા કરતાં તેમણે કહ્યું, આ ટોપલી-

માંનાં સપરચંદ આ ઝાડપરથી આવ્યાં. ઝાડની પતલી ડાલીઓપર વખત વખતે ટોપલી ભરીને આવાં સપરચંદ ઉગેછે. હેન્રીએ મૅનરડે તરફ શંકાશીળ થતાં જોઈ પુછ્યું શું આ ખરૂં છે? મૅનરેડ દાદાએ બુચાને હાથમાં ઉપાડી લઈ એક ડાંખળી, નીચે વાળીને ઝીનાં લીલાં સપરચંદ દેખાડયાં. તેવણ બોલ્યા, હવે તું જુએ છે કે ડાંખળી પરથી સપરચંદ કેમ આવે છે. તેઓ મોટાં અને મોટાં થતાં જશે અને પછી આ ટોપલીમાં જોય છે તેવાં મોટાં આખરે થશે. સપરચંદ કાપતાં મૅનરેડે છરીને વળગેલું બી દેખાડી કહ્યું આ મોટું ઝાડ આવા નાના દાણામાંથી નિકળે છે. આ ઝાડ મેં એકવાર આવાં નાનાં બી તરીકે જોયું હતું. આવાં દરેક બીમાં એક આવું ઝાડ હોએ છે, એટલુંજ નહીં પણ પુષ્કળ, ગણાએ નહીં એટલાં ઝાડ હોએછે. એવાં એકજ બીમાંથી એટલાં બધાં સપરચંદ થાએ કે દુનિયામાં સમાય નહીં, અને એક માણસ હજાર વર્ષ જીવે તોપણ તેમને ગણી શકે નહીં.

એવાજ એક દાણામાંથી આ રોટલી પણ બની એમ કહી, ઝુંપડાંમાંથી થોડાક અનાજના દાણા લાવ્યા હતા તે દેખાડયા. ફુલ જેમ દાણામાંથી બનેછે, તેમ સપરચંદ પણ દાણામાંથી બનેછે. આવા કેટલાક દાણામાંથી ટેબલપર છે તેવી હજારો રોટલી બની શકે. તે કેમ બને તે મૅનરેડે ખુલાસાથી સમજાવ્યું અને પોતાનું અનાજનું ખેતર દેખાડયું જ્યાં સઘળાંઓને થોડુંકપર માત્ર બાકી જમીન દેખાતી હતી. તે તરફ જઈ હેન્રીએ પોતાની બહુજ ખુશાલી વચ્ચે કણસલાંમાં ઘણા ઘણા અનાજના દાના જોયા. મૅનરેડ બોલ્યા, આજુબાજુ જે સઘળી લીલી વનસ્પતિ દેખાય છે તે પણ સઘળી એજ

પ્રમાણે ઉગી નિકળે છે. સઘળું, આપણાં પગ તળેનું ઘાસ, તેમજ આ ખીલતા ગુલાબના છોડો, આ સંખ્યા બધ કણસલાં, દ્રાક્ષ, ટેકડી ઉપર ઉગી નિકળેલાં ઓકનાં અને ફરના રાક્ષસી ઝાડો, અને સપરચંદના ઝાડોના થડોપર દેખાતી લીલ સઘળું આવા એક ઝીના દાણામાંથીજ ઉગતું અને ખીલતું હતું. આ સઘલું મેજ ઉપર તું જુએ છે—દૂધ અને માખણ જે ઘાસમાંથી નીકલ્યાં છે, મધ જે ફુલમાંથી તૈયાર કર્યું છે. પોષણ આપનાર રોટલી, શક્તિ આપનાર વાઇન, સઘલી તરકારી અને કંદમૂળ તેમજ ફુલો, મૂળા, સાલદ, મોટું સુંદર ખરબુચું તેમજ જે ડાંખલીઓની આ ટોપલી વણીને બનાવી છે, તેમજ લાકડું જેમાંથી રકાબી, પ્યાલાં બને છે, વળી બાંક અને ટેબલ—એ સઘળાં માટે આપણે આવા નાના દાણાને આભારી છીએ. મારાં રહેઠાણની જગ્યા જે આગળ વેરાન હતી ત્યાં એકતરફ સપરચંદના ઝાડ બીજી તરફ લાખો અનાજનાં કણસલાં જમીન માંથી બહાર કાઢવાને અને જે સઘલું અહીંઆ સુંદર બની રહ્યુંછે તે વડે મારાં ઝુપડાંને સણગારવાને અને જે સઘળું જીવવાને જરૂરનું છે તે પુષ્કળ અને ભરપૂર મેળવવાને મને આવા થોડા દાણા જમીનમાં મુકવાનું બસ હતું.

બુચાને આ સઘલું ચમત્કારીક અને અજબ લાગ્યું. જેમ એકવાર તે સઘળું જોઇને અજાએબીથી ડંગ થઇ ગયો હતો તેમ હવે સાધુનો ખુલાસો સાંભળીને ડંગ થઇ ગયો.

પ્રકરણ નવમું.

પાણીના ઝરો અને વરસાદ.

સૂર્ય આથમતો હતો; બાગમાંના ફુલના ક્યારા રોશની વગરના બન્યા હતા. કેટલાંક ફુલ જે મૅનરેડ ખાસ કરીને પસંદ કરતા હતા તે સૂર્યની ગરમીથી કાંઇક કરમાઇ ગયાં હતાં, જોકે તે વરસાદ જલદીથી પડવાની આશા રાખતા હતા તોપણ પોતાનાં માનીતાં ફુલોને પાણી સીપવાને તેમને ડહાપણ ભરેલું લાગ્યું.

તે એક પાણી સીપવાની ઝહારી લઈ છોકરાને પાંખ-રીએ પકડી, લીલથી ઢંકાએલી ટેકડીપર એક ઝહરો ફુટી નીકલેલો હતો ત્યાં ગયા. હેનરી અજાએબીથી તાલી પાડવા લાગ્યો. તે બોલ્યો અરે આ કેટલું બધું પાણી પથ્થરમાંથી નીકળ્યાજ કરે છે. દર પળે હું વિચારૂં છું કે તે હવે બંધ થઇ જશે અને તેતો વધતુંજ નીકળ્યા કરે છે. એમાં ઉપરથી પાણી કોણ નાંખે છે, અને બહાર નીકળ્યા પછી એને પાછું ભરવાને આટલું બધું પાણી ક્યાંથી મળતું હશે. એનું આંધરૂં તમારે બંધ કરી નાખવું જોઇએ, નહીં તો પાણી સઘલું ખાલી થઇ જશે. મૅનરેડે કહ્યું જેમ સૂર્યમાંથી રોશની ચાલુ આવ્યાજ કરે છે તેમ આ પાણી પણ થોભ્યા વગર આવ્યાજ કરેછે, કદી પણ ઓછું થતું નથી, અને એ પાછું ભરવાની કોઇને જરૂર નથી. તેત્રણ બોલ્યા પેલું મોટું સરોવર જે તું ઘણીજ મોટી રાક્ષસી આરસી સમજ્યો હતો તે માત્ર દોડતું પાણી છે. આ વળી તેને માટે એક નવી અજાએબી હતી.

મૅનરેડ ઝહારી ભરી લઈ પાછો ફર્યો અને ફુલોને પાણી સીપવા લાગ્યો. હેન્રીએ કહ્યું અરે એ તમે શું કરોછો, તમારાં ફુલોને બગાડી નાંખોછો, બધો રંગ

જતો રહેશે. મૅનરેડ હસીને બોલ્યા જેમ માણસને પાણી પીવાની જરૂર છે, તેમ ફુલોને, વનસ્પતિને, અનાજને, દ્રાક્ષને, છોડવાને કે ઝાડોને પણ જીવવાને માટે પાણીની જરૂર છે. હેન્રીએ કહ્યુંકે એ બધાંને જોઇતું પાણી કોણ પુગાડી શકે? પહાડની ટોંચપર ચઢી જઇને ઝાડોપર કોણ પાંણી નાંમે છે?

મૅનરેડે કહ્યું તે સઘળાંની સંભાળ રાખવામાં આવે છે. વાદળાં તરફ જોતાં બોલ્યા, કેવી રીતે સંભાળ લેવાએ છે તે કદાચ તું હમણાંજ જોશે. થોડાવારમાં એક વાદળું ખરેખર પહાડની ટોંચ ઉપર આવ્યું અને પહેલાં જરા જરા અને પછી જોસમાં વરસવાનું શરૂ કર્યું. હેન્રીએ કહ્યું આ સારી યુકિત છે, એથી તમારી ઘણી મેહનત ઓછી થાએછે, જાણે કે ઝારીમાંથી પડતું હોએ તેમ હજારો હજાર ટીપાં રૂપ પાંણી પડતું હતું. હેનરીએ પુછ્યું, આ અજબસરખી વસ્તુ જેને તમે વાદળું કહોછો તેને કોણ લાવે છે? એટલું ઉપર તેમાંથી કોણ પાંણી રેડે છે. ને છુટું આમતેમ કેમ ફરી શકે છે અને નીચે પડતું નથી?

મૅનરેડે કહ્યું તે તું હમણાંજ સાંભળશે. પણ હેન્રીએ તે વાદળ વધારે વાર જોયું નહીં, કારણકે તે ખુલી ગયું હતું અને આકાશ રોશનીવાળું અને બલુ દેખાતું હતું. ઘણીક નવી નવી વસ્તુઓ ખુશાલી અને અજાએબીથી જોવામાં દહાડો જલદીથી પસાર થઇ ગયો. હજારો ચીજ જે માણસો ઘડીઘડી જોતાં રહેવાથી બેદરકારપણે જુએ છે—એક રંગીન પતંગ્યું જે ગુલાબનાં પાંદડાંપર બેઠેલું હતું, પતાદાર ગોકળગાય જે વરસાદ પછી ઝાડનાં થડ આગળ ભરાએલી હતી. સઘલાં પાંદડાંઓ પરથી હીરા માફક ઝળકતાં પાંણીનાં ટીપાં, એક નાની ચલ્લી જે

ઝાડની ડાળીપરથી પોતાનું સાંજનું સુંદર ગાણું કરતી હતી, અને ખુશાલ બની એક ઝાડપરથી બીજાંપર કુદતી હતી, સાધુનાં બકરાં પહાડપર આખો દહાડો ચરીને ઘર આવ્યાં તે—સઘળા ઘણાજ આશ્ચર્યકારક દેખાવો જોઇ અનેક સેવાલ જવાબ ચાલી રહ્યા હતા.

આખરે સૂર્ય પેલી બાજુએ સરોવર નીચે અસ્ત પામ્યો. હેન્રીએ બીઇને કહ્યું અફસોસ, સૂર્યદીવો પાણીમાં ડુબીને બુઝાઇ જાએછે, અને આપણી સઘલી મજાહનો છેડો આવ્યો છે. આ મસ મોટી જગ્યામાં એક દીવો સળગાવ્યે તો પણ થોડોજ ઉપેગી થશે.

મેનરેડ દાદાએ તેને ધીરજ આપી. અને કહ્યું કાંઇ ફિકર કરીશ નહીં. હવે જલદીથી આપણે ઉંઘી જઇશું. એટલે આપણને દીવાનું કશું કાંમ નથી. આપણે ઉંઘી ઉઠશું એટલે સામી બાજુએ પહાડપરથી સૂર્ય પાછો દેખાશે. એ પ્રમાણે એક પળ પણ થોભ્યા વિના ચાલુ ફરતો રહે છે અને સર્વને રોશની અને ગરમી આપેછે.

પ્રકરણ દસમું.

સર્વથી અગત્યનો સંવાલ અને સર્વથી ખરો જવાબ.

હેનરી પોતાના આગલા સવાલપર પાછો આવ્યો, કે જેને દાનાવ પુરૂષે જાણી જોઇને તુરતજ જવાબ આપ્યો ન હતો, પણ તે નવું નવું જાણવાની ઇચ્છા કરતા બાળકની ઉત્કંઠા વધારે ને વધારે થતી હતી. તેણે ફરીથી પુછ્યું, સૂર્ય હમેશાં આવતો રહે એમ કોણે કર્યું. આ બહુ મોટું સુંદર છાપરૂં કોણે બાંધ્યું ? અને તેને કોણે આવું સુંદર રંગ્યું ? પેલા પહાડના પથ્થરમાં આટલું બધું પાંણી કોણે ભર્યું, કે

જેથી તે જથ્થાબંધ જરાકપણ થોભ્યા વગર નીકળતુંજ રહે છે ? વાદળાંઓને કોણ ચલાવે છે જેથી તેઓ હવામાં છુટાં ફરી શકે છે અને સઘલી વનસ્પતિને અગણિત ટીપાંઓથી ભીજવે છે ? પક્ષિને આવું સુંદર ગાણું ગાવાને કોણે વાંસળી આપી ? ફુલો અને ઝાડોને આટલા ઝીના મઇ જેટલા દાણામાં કોણે સંતાડયાં, જેથી જેપણ જગ્યાએ આપણે આહીએ ત્યાંથી તેઓ બહાર આવે છે. જમીનની લંબાઈ અને પહોલાઇપર સઘલે ઘાસ અને ફુલનો ગાલીચો કોણે પાંથર્યો, અને કોણે, આટલી સુંદર બક્ષંસોની રેલારેલ કરી મુકી ? કોણે આ સઘળું આવી સરસ અને સુશોભીત રીતે ગોઠવ્યું ?

મૅનરેદ દાદા બોલ્યા, ત્યારે તું ખરેખર માને છે, કે આ સઘળું આટલું સુંદર બનાવનાર અને આવી સરસ, રીતે ગોઠવનાર કોઈ છે ? હેનરીએ કહ્યું, ખચ્ચીત તેમજ છે, જેમાં જરાકપણ સમજ હોએ તે કેમ તે માટે શક રાખી શકે. ભોંયરાંમાંનાં માણસોને તે જરાક મોટું કરવાને ઘણો વખત મેહેનત કરવી પડે અને જો તે ભોંયરાંનું છાપરૂં તુટી પડે તો તેને પાછું બનાવવાને અને ટેકવવાને બહુજ શ્રમ પડે, પણ આ સુંદર મોટું છાપરૂં (આકાશ) કોઇ પણ થાંભલા વડે ટેકવ્યા વગરનું બનાવેલું છે ! અમારો ભોંયરાંમાંનો દીવો પોતાની મેળે સળગી શકતો ન હતો, અને અમે જો અંધારાંમાં રહેવા ન માંગતા હોઇએ તો તેમાં વધારે તેલ ઘડી ઘડી નામવું જોઇએ. અને જો તરસ ખમવી ન હોએ તો પાંણીનું પીપ તાજાં પાણીએ ઘડી ઘડી ભરવું જોઇએ. હું ઘણુંજ સારી પેઠે જાણું છું કે માત્ર એક કાગલનુ ફુલ બનાવવાને કેવી સારી આંખ જોઇએ, અને કેટલી બધી મેહનત કરવી જોઇએ, હું હવે સારી પેઠે સમજી શકું છું કે જે સઘલું આપણી આસ-

પાસ જોઇએ છીએ તે કોઈ માણસના હાથે બની શકે નહીં પણ આ સઘલું જેણે બનાવ્યું તે કોણ છે તે હું જાણવા ઇચ્છું છું.

જુચો દુનિઆની બહોલાઈ, ખુબસુરતી અને ડહાપણ ભરેલી ગોઠવણ જોઈ, જ્યાં પણ આંખ ફેરવે ત્યાં સામે પુષ્કળ ફાએદાકારક ભલાં માટે બનાવેલી ચીજો જોઇ છક થઇ ગયો અને જાણે કે ધભરાટથી તાકાટ વગરનો બની જઇ આ મહાન ભલું કર્ત્તા જેણે આ સઘળું બનાવ્યું તે જાણવાની ઇચ્છાથી જલતો હતો. તે પળ આવી લાગી હતી, જે માટે માનવંત પીર મરદ, ખુદાનું સર્વશકિતવાન પણું, સર્વજ્ઞપણું, અને સર્વ કૃપાળુપણું સમજાવવાને વાટ જોતો હતો. પીર મરદે ઉંડા ભકિતભાવથી, ધ્રુજતા અવાજે આંખમાં આંસુ લાવી કહ્યું, હેનરી, તમે ખરૂં જ કહ્યું હતું કે કોઇક હોવો જોઇએ કે જેણે આ સઘળું બનાવ્યું છે. આ સઘળું બનાવનાર, સર્વશકિતવાન, સર્વજ્ઞ, પરમકૃપાળુ જેણે માણસોને પણ બનાવી જીંદગી બક્ષી તેને—આકાશ પરનો પ્રિય પિતા કહે છે.

પેહલીવાર સૂર્ય ઉગતો અને પોતાનાં સુંદર કિરણોથી આસપાસ સઘળું સોનેરી બનાવી રહેલો જોયો, તેમ બલ્કે તેથી પણ વધારે અજાએબી ભરેલું તેને લાગ્યું. ખુદાનો ખ્યાલ તેની અંદર સૂર્યરૂપ ઉગ્યો અને તેના આત્માને અંદરથી પ્રકાશિત કરી, પ્રિત અને આભારની ગરમ લાગણી વડે સજીવન કરી આસપાસની તમામ દુનિઆ એક હેતવંત બાપની અનંત ભલાઈની નિશાની તરીકે દીલખુશ કરનારી મહોબત ભરેલી રોશનીએ જોવા લાગ્યો.

મેનરેડે બુચાનો પ્યાર ભરેલો જુસ્સો જોઇ આગળ ચલાવ્યું. આ સઘલું તું જુએ છે તે જેણે બનાવ્યું તે ખુદા છે. તેણે આ સુંદર બલુ છાપરૂં જેને આકાશ કહે છે

તે બનાવ્યું. તેણે સૂર્યને સળગાવ્યો અને ફરતો કર્યોકે જેથી તેનાં અજાએબ કામો આપણે જોઈએ, એટલુંજ નહીં, આપણું કામકાજ કરવાને દેખાતું રહે.

તેનાં ગરમ કિરણોથી ચુલાપર ખોરાક રંધાએ તેમ ઝાડપર ફળો પાકીને અથવા રંધાઈને ખાવા લાએક થાએ છે. આપણે પીઈને તાજા થઈએ માટે તેણે જમીનમાંથી પાંણીના ઝહરા ચાલુ કર્યા છે અને વાદળમાંથી વરસાવેછે. આપણા પગ નીચેના ઘાસ અને ફુલનો ગાલીચો તૈયાર કરી તેણેજ ભોંય ઉપર પાંથર્યો છે. તેણે ફુલને રંગ અને સુગંધ આપી છે. તે આપણે માટે જમીનમાંથી પુષ્કળ રોટી બનાવે છે, અને પહાડ ઉપર કિમતી વાઈન બનાવે છે. સઘળી જાતનાં ફળો તે ઝાડોની ડાંખલીઓપર લટકાવે છે. તેણે જાણે ખીણમાં દુધની નદી વહેતી કરી છે, અને પથરો અને પોકળ ઝાડોમાંથી મધ ફુટતું કર્યું છે. તેણે ઝાડ બનાવ્યું છે કે જે પોતાના છાંયડા વડે ટંડક આપે છે, અને લાકડાં વડે ગરમી આપેછે. આપણને ખુશ કરવાને પક્ષિ ગાયન કરેછે તે તેણે શીખવ્યું-છે. તારા પગ આગળ બેઠું છે તે મેંઢાંને ઉનનું વસ્ત્ર તેણે પહેરાવ્યું છે, જે ઉનમાંથીજ તારાં અને મારાં વસ્ત્રો બનેછે. દિવસે રહેવા અને રાતે સુવા માટે જે સઘળું જરૂરનું તે તેણેજ આપ્યું છે. તે સઘળું સુંદર બનાવેછે કે જેથી આપણુંને ખુશ લાગે, અને તેને ચાહીએ, અને તેની સઘળી સુંદર પેદાએશ મારફતે તેને પીછાંણતાં શીખ્યે. અહીંઆં જે સઘળું સુંદર દેખાએછે અને ખુશ લાગે છે, તેના કરતાં પણ બહુજ વધારે સુંદર અને ખુશ તેની આગળ લાગે. અને જોકે આપણે તેને હમણાં જોઇ શકતા નથી, તોપણ તે આપણ સર્વને જુએછે, આપણું બોલેલું સાંભળેછે, એટલુંજ નહીં પણ આપણા મનમાંના

વિચાર પણ જાણેછે. આપણે કોઈપણ પળે તેની સાથે વાત કરી શકયે. તે આપણી જીંદગીને દોરવે છે. તેણેજ તને ભોંયરાંમાંથી છુટો કરીને મારી બગલમાં આપ્યો. તે આપણો સર્વથી મોટો ભલું કર્ત્તા, આપણો સર્વથી મોટો મિત્ર, આપણો સર્વથી હેતવંતો પિતા છે.

હેનરીએ કેડે પણ આજુબાજુ નજર ફેરવ્યા વગર તે પહરેજગાર પીરનું કહેલું પીગળી જતાં દિલે એક ચિત્તથી સાંભળ્યું. આ વાતમાંને વાતમાં રાત પડી પણ બુચાએ તેની ખબર લીધી હતી નહીં. ચંદ્ર કે જે પેહલાં એક નાનાં ઝળકતાં વાદળ માફક આકાશમાં ફરતો હતો તે હવે પૂર પ્રકાશમાં, આસપાસ ઝળકતા બેશુમાર તારાઓ સાથે સરોવર ઉપર ચમકવા લાગ્યો. સરોવર સાફ આરસી માફક ચંદ્ર અને તારા સાથનું બીજું આકાશ દેખાડતો હતો. ઝાડ ઉપર કોઈપણ પાંદડું હીલતું હતું નહીં; સઘળે અખંડ ચુપકીદી વ્યાપી રહી હતી. હેનરીનાં હૃદયમાં એક નવી, આગળ ન લાગેલી લાગણી થવા માંડી. તે લાગણી ભક્તિભાવની અને ખુદાની નજદીકીની હતી. જેથી ખુદા આગળ તે ઉભો હોએ એમ લાગતું હતું. માનવંત સાધુએ પોતાના હાથો આકાશ તરફ ઉંચા કરી, હેન્રી આગળ ઉભા રહી બંદગી કરી, અને હેન્રીએ પણ પોતાના નાના હાથો પેહલીજ વાર આકાશ તરફ ઉંચા કરી જેમ સાધુ બોલે તેમ બોલવા લાગ્યો. સાધુએ પોતાની બંદગી પૂરી કર્યા પછી, તે બુજેરગ મરદની મોટી ખુશાલી વચ્ચે હેન્રીએ પોતાની મેળે કોઈના કહ્યા વગર બંદગી ચાલુ રાખી. "ઓ મહેરબાંન ખુદા મને અંધારાં ભોંયરાંમાંથી છોડવી આ ભલા માણસના હાથમાં આપ્યો, કે જેણે તારી સુંદર પેદાએશો વડે તને પીછાણતાં શીખવી મારો જીવ ખુશાલી ભરેલો કર્યો તે માટે તારો મોટો આભાર માનું છું". પછી બૅન-

રેડ દાદા બુચાની પાંખરી પકડીને તેને પોતાના ઓરડામાં લઇ ગયા. અહીંઆં તેને માટે નરમ ઘાંસનું બિછાણું જેપર એક સેતરંજી પાંથરી હતી તે ઉપર સુવાડયો, અને પોતાનો દગલો તેને ઓઢાડયો.

પ્રકરણ અગીઆરમું.

પહાડમાં મુસાફરી.

મૅનરેડ દાદાએ બુચાને, વધારે શીખવવાને અને ચોરોની દુષ્ટ સંગતથી થએલી માઠી અસરોને દૂર કરવાને આખો ઉનાળો પોતાની સાથે રાખ્યો. જમીન નીચે ભોંયરાંમાં રહેવાથી તે ફીકો પડી ગયો હતો તે અહીઆં સાદા ખોરાક અને પહાડની ચોખ્ખી હવાથી બને એટલો તંદરોસ્ત થાએ તો તેનાં માબાપને વધારે ખુશાલી ઉપજે એમ મૅનરેડ વિચારતા. સહવારના સૂર્યનાં કિરણોમાં ગુલાબ દેખાએ તેવો હેનરીનો ચેહરો ખીલવા માંડયો.

મૅનરેડ દાદા જેમણે અગાઉ આસપાસના પ્રદેશમાં મુસાફરી કરી હતી, અને ઘણાંક ગાંમો જોયાં હતાં તેમણે પાનખર રૂતુની અધવચમાં પોતાની મુસાફરીની લાકડી ફરીથી એકવાર હાથમાં લઈ બુચાના માબાપને શોધવા જવાનો ઠેડાવ કીધો હતો. જવાન ભરવાડ જે હેન્રીને તેમના આગળ લાવ્યો હતો તેનો બાપ જે એક ધર્મિ અને ડાહ્યો ખેડુત હતો, અને જે પહાડોનાં ભાતરમાં રહેતો હતો તેને ત્યાં હેન્રીને તેનાં માબાપને શોધીને પાછો લઈ જાએ ત્યાં સુધી થોડોવાર રાખવા માંગતા હતાં. આથી પેહલાં હેન્રીને ત્યાં લઇ જવાનું હતું.

પાનખર રૂતુની એક સુંદર ખુશનુમા સહવારે હજીતો સહવારનો સેતારો અસ્ત પામ્યો ન હતો તેટલાં, જલદીથી

હેન્રીને જગાડયો, તેની સાથે દેવળમાં ગયા અને મુસાફરી માટે આશીરવાદ માંગતાં ખુદાની દીલોજાન બંદગી કીધી. નાસ્તો કર્યા પછી રસ્તા માટે ભાતીઉં લેવાની સંભાળ રાખી, હેન્રીને ખુશ થતો સાથે લઇને મુસાફરી શરૂ કરી. પહાડપરના ભરવાડો અને હરણના શિકારીઓ જે રસ્તે જતા હતા તે રસ્તે નીકળ્યા. બપોર પડતાં એક પહાડની દીવાલ આગળ આવ્યા જે ઉપર બકરાંના પગલાંના અવાજ થતા હતા. જરા આશાએશ લેવાને અને થોડું બપોરતું ખાઈ લેવાને છાંએડામાં બેઠા. અહીંઆં એક ભરવાડનો બુચો મૅનરેડ બાવાના હાથ ચુંબવા આવ્યો. નાનો હેન્રી તેને જોતાંજ ઉભો થઈ જઈ અજાએબીથી બુમ પાડી ઉઠયો. "અરે આ મારા જેટલો નાધલો માણસ છે. કેવું મજાનું! મને બીલકુલ ખબર ન હતી કે બીજાં એટલાં નાનાં માણસો પણ છે; હું ધારતો હતો કે હુંજ દુનિઆમાં એકલો એટલો નાનો છું. અરે તુંબી અમારી સાથેજ આવશે કે? તે ભરવાડના બુચાએ મૅનરેડ દાદાને તેમનો મુસાફરીનો કોહલો પોતે ઉંચકી ચાલવાની અરજ કરી.

તેઓ એક બીજા સાથે નીકળી દૂર ગયા અને હેન્રી ભરવાડના બુચા સાથે વાત કરવામાં રસ્તે એટલો રોકાએલો રહેતો કે આજુબાજુ કાંઈ જોવાની દરકાર રાખતો નહીં.

તેઓ હવે એક નાની, લીલોતરીવાલી ખીણમાં પહોંચ્યા જે ઉંચા ડુંગરો તચ્ચે હતી, જ્યાં એક મેંઢાનું ટોલું ચરતું હતું; આ મેંઢાં જેને ત્યાં મૅનરેડ જતા હતા તેજ માણસનાં હતાં. હેનરી બે નાનાં મેંઢાંના બચ્ચાં જે થોડાજ દહાડાના જન્મેલાં હતાં તે જોઇ ઘણોજ ખુશ થતો અને તેમને પસવારી કોટી કરતો. હવે મૅનરેડ પેલા ભરવાડને

શોધવા લાગ્યા. એક ઢલાવદાર ચેહાણુ જ્યાંથી એક નાનો ઝરો પથ્થરમાંથી નીકળતો હતો ત્યાં બાજુએ એક ભરવાડણુ બેઠી હતી અને મૅનરેડની અજાએબી વચ્ચે એક હાથમાં ચોપડી હતી તે વાંચવામાં રોકાએલી હતી. તેના બીજા હાથમાં એક ભરવાડલોકની લાકડી હતી. તેણીએ સફેદ પોશાક પેહરેલો હતો, અને માથે લીલી ટોપી હતી. તેનીનો બાંધો નાજુક હતો અને ચેહરો ઘણોજ ઉદાસ દેખાતો. તેણીએ હજી મૅનરેડને જોયા નહતા, પણ જેવા જોયા તેવીજ ઉભી થઇ તેમનું વર્ણન સાંભળેલું તેપરથી ઓળખીને મિત્રાચારીથી અને ખુશાલ વિશ્વાસપૂર્વક સલાંમ કરી.

મૅનરેડે તેણીને કહ્યું તમે લાંબો વખતનાં આ મેંઢાં ચરાવવાના કામપર ન હશો, જેનાં આ મેંઢાં છે તેને થોડુંક અગાઉ હું મળ્યો હતો ત્યારે તેણે તમારે વિષે મને કાંઇ કહ્યું હતું નહીં. તેણીએ જવાબ દીધો, મેં ઘણાં વર્ષ પહાડપર બકરાં ચરાવ્યાં છે, પણ આ માણસની નોકરીમાં ત્રણ દિવસ અગાઉજ રહી છું. ત્યારે તમે કયાંથી આવ્યાં, અને શા માટે એટલાં ઉદાસ છો? તે બાઇ રડી પડી. અફસોસ, તેણી બોલી હું અહીંથી ઘણી દૂર હતી. એક અવિચારી નાદાન્યત ભરેલી બેદરકારીને લીધે મોટી આફતમાં પડી છું. હું ભલાં શેઠશેઠાણીની નોકરીમાં હતી. અવિચારીપણે તેમનાં નાનાં બાળકને એક પળ એકલું છોડયું. તેને કોઈ ચોર ઉઠાવી ગયા. હાય અફસોસ અને દલગીરીથી ભરેલી, મારી ભલી શેઠાણીનું દુઃખ ન જોઈ શકવાથી હું પહાડમાં નાઠી. અહીંઆં હું હવે એકાંતવાસમાં રહું-છું અને રોજ ખુદાની બંદગી કરૂં છું કે જે નુકસાન મેં કર્યું તે ખુદા દૂર કરે, અને છોકરાને દિવસની રોશનીમાં પાછો મોકલે, કે જેથી તેની માનું વર્ણવાએ નહીં એટલું

દુઃખ, સુખ અને ખુશાલીમાં ફેરવાઇ જાએ, મારાં આંસુ જે તે અને આ પહાડ જોતા રહ્યા છે, તે ઉપર ખુદા હવે દયા કરશે.

મૅનરેડ બાવાએ ધ્રુજતા અવાજે કહ્યું, હું ધારૂં છું કે ખુદાએ આ પળેજ તમારી બંદગી સાંભળી કબુલી છે. હેનરીની માની છબી જે તેણીની ખાતરી કરવા અને શોધમાં મદદ કરવા સાથે લીધી હતી તે ગજવાંમાંથી કાઢી, તેણીને દેખાડી અને પુછ્યું. આ છબી કોણની તે ઓળખી શકો છો? તેણીએ ભય અને ખુશાલીની એક ચીસ પાડી "ઓ ખુદા! આ તો કાઉન્ટેસ ઑવ આઇકન-ફેલઝ, જે ચોરાઈ ગએલા હેનરીની મા, તેમનીજ છે!

તે છોકરીની ચીસ સાંભળતાંજ હેનરી ત્યાં દોડી આવ્યો. ટીકતી આંખો વડે તેણીને નિહાળતાં દયા ખાઇ બોલ્યો, તમે શા માટે રડો છો? કદાચ તમને ભુખ લાગી હશે! જુઓ મારી કને રોટલી અને બે સપરચંદ છે. આ લો ખાવો.

મૅનરેડે તેણીને કહ્યું, જુઓ આ બુચો હેન્રી છે જેને છબી સાથ એકજ વેળાએ ચોરી જવામાં આવ્યો હતો. હવે આ જવાન બાઇને તો ખુશાળીથી હઇડું ફાટી જાય તેમજ લાગ્યું.

તેણી ધુંટણુ મંડી પડી અને આકાશ તરફ હાથો ઉંચા કરી બોલી, "ભલા દયાળુ ઇશ્વર, રાત અને દિવસ જે અરજ મેં તને કરી તે તેં સાંભળી છે. મારો અંતઃકરણનો આભાર કબુલ રાખ! હું તે પૂરો બોલી શકતી નથી, પણ તું તે જુએ છે."

અને ગરમ આંસુઓ સાથે નાના હેન્રીને કોટી કરી પડી. તેણી બોલી, વહાલા હેન્રી ખુદાને આભાર સાથે નમ,

તેણે તને અમોને પાછો બક્ષયો છે! અરે તું ખરેખર છે કે મને માત્ર સ્વપનો આવ્યો છે? હા તુંજ છે, એક દવનું ટીપું બીજાને મલતું આવે તેમ તું તારા બાપને મલતો આવે છે. આહા, તારી મા કેટલી ખુશ થશે! તું પણ ખુશ થા. હમણાજ આપણે તારા બાવા અને તારાં મા આગળ જઇશું.

મૅનરેડ બાવાએ એક આંસુ લુછી નાખ્યું અને બોલ્યા: ભલા પરમેશ્વર! તને સ્તુતિ! તારી પવિત્ર દ્રષ્ટિ આ બાળકપર ચોકસાઇથી ચાલુજ હતી. આ બાપડી જવાન સ્ત્રીનાં આંસુ તેં સુકવ્યાં, જે ચાલુ તારી આગળ રડતી રહી હતી. ભલાં માબાપોને એકપૂરૂં વહાલું બચ્ચું તેં પાછું બક્ષયું. મેં હજી તો શોધમાં એક પગલું ભર્યું તેટલાંજ તારા આશીરવાદથી ફત્તેહ થઇ. મુજ જઇફ શખ્સને લાંબી જેહમતથી બચાવી લીધો. તારી મેહરબાની અને દયા માટે અમારી જાવેદાન સ્તુતિ હોજો!

મૅનરેડ, હેન્રી અને મારગરેટ સાથે તેણીના ખેડુત શેઠને ઘર ચાલ્યા. પેલા ભરવાડના બુચાએ કાહલો મારગરેટને આપ્યો અને પોતે તેણીનાં મેંઢાપર થોડોવાર નજર રાખવાનું માથે લીધું.

ખેડૂત અને તેની બાયડી મિત્રાચારીથી ઝુપડાંના બારણા આગળ લેવા આવ્યાં, ત્યારે હેનરીએ પુછ્યું, આ મારા બાવા અને મા કે? તેઓ તેનાં મા બાવા ન હતાં તે સાંભળી ઘણો દલગીર થયો.

તેણે કહ્યું, તેઓ આટલાં બધાં હેતવાળાં છે. મારાં મા અને બાવા એથી વધારે હેત દેખાડી શકે નહીં. જાણે કે હું તેમનીજ સાથે રહેવું એમ ગમે છે.

મૅનરેડ, હેન્રી અને મારગરેટ અહીં થોડુંક જમ્યાં, અને ઘરવાળા ખેડુતના છોકરા,—પેલો જવાન ભરવાડ જે પેહલાં હેન્રીને મૅનરેડ આગળ લઈ ગયો હતો તે—સાથ મુસાફરીએ પાછાં નિકળ્યાં. સાંજ પડતાં પહાડની બાજુએ એક ખીણમાં પહોંચ્યાં, જ્યાં એક ગામડાંમાં રાત માટે ઉતારો લીધો. સહવાર પડતાંજ એક ખેડુતની ગાડીમાં બેસી આગળ વધ્યાં, જે ગાડી જવાન ભરવાડ સારી રીતે હાંકી જાણતો હતો. તેઓ ત્રણેક દહાડામાં આઇકનફૅલઝ પહોંચવાની આશા રાખતાં હતાં.

પ્રકરણ બારમું.

પેહલ્લે દહાડે મુસાફરી ઠીક ઉતરે તેવું લાગતું હતું. ગાડીમાં બેસવાનું, ઘણાંક ખેતરો, કેસ્તલો, ગામડાં, જે સઘળાં ગાડી આગળથી પસાર થઈ જતાં લાગતાં તેથી હેન્રીને અસાધારણ ખુશ લાગતું, અને દૂર પહાડપર કોઇ કેસ્તલ દેખાતી કે આઇકનફેલઝ આવ્યું કે કરી હમેંશાં પુછતો.

બીજા દિવસની સાંજે એક ગીચ જંગલમાં તેઓ પહોંચ્યાં. રસ્તાઓ એટલા ખરાબ હતા કે તેપરથી મુશ્કેલીથી જવાતું હતું. વળી એક ભયંકાર તોફાની પવન નીકળ્યો અને ભારી વરસાદ પડ્યો. રાત પડી ગઇ, અને અંધારૂં વધી ગયું. ચોરોની ધાસ્તી આ તરફ હોવાથી જંગલમાં એક હોટલ જેવું ઉતારાનું મકાન હતું ત્યાં રાત પસાર કરવાને જરૂર જોઇ ગયાં. અહીંયાં રાતનું ખાણું ખાઇ સઘળાં સુઇ ગયાં કે સહવારે જલદીથી મુસાફરી પાછી ચાલુ કરે. રસ્તાની થાકથી સઘળાં જલદી ઉંઘી ગયાં; માત્ર મૅનરેડ જેમણે

નાના હેન્રીને પોતાના ઓરડામાં સાથે રાખ્યો હતો તે મધ-રાતે ટેબલ આગળ ઘુંટણ મંડીને, ટેબલપર બળતી મીનબતી-ની રોશનીએ ચોપડીમાં જોઇ બંદગી કરતા હતા. એટલામાં એકાએક ઘર આગળ ઘોંઘાટ થવા લાગ્યો. કેટલાક કઠોર અવાજે માણસોના બોલવાના, કાને પડયા. બારણાં આગળ અને બારી આગળ જોરમાં ઠોકાઠોક ચાલતી. ઘરમાંનાં સઘળાં ઉંઘમાંથી ઝપકીને બીહી ઉઠયાં. મૅનરેડ દાદા પોતાના ઓરડાની બહાર ગયા. તેમની સામે મારગરેટ આવતાં બોલી ઓ ખુદા, મને બીક લાગે છે, કે આ ચોરો છે, અને બુચા કાઉન્ટને આપણી કનેથી પાંછો લઈ જવા માંગે છે. મૅનરેડે તેણીને ચુપ રહી પછવાડે જવા કહ્યું. હોટલનાં માણસો પણ ઘણાંજ બીધેલાં દેખાયાં અને બારણું ઉંઘાડવાની હિમ્મત કરતાં હતાં નહીં. બહારથી પેલા માણસો વધારે જોરથી બારણું ઠોકતા અને બારણાં ભાંજી નાખવાની ધમકી આપતા.

મૅનરેડ જે હિમ્મતવાન હતા તે બોલ્યા, બારણાં આપણો બચાવ કરી શકવાનાં નથી, ખુદા આપણો બચાવ અને ઢાલ બનશે. આપણે સઘળાં તેના હાથમાં છીએ. જોઇએ તો ખરા, નરમાસથી કાંઇ સમજુતીએ કામ થાય છે કે.

તેમણે બારણું ઉંઘાડયું. ચાર ઘણાજ જોરાવર હથ્યાર-બંધ માણસો નકુતાઇભરેલા ચેહરા સાથે અંદર આવ્યા, તેમાંના એકના હાથમાં બળતી મસાલ હતી. તેઓએ કહ્યું, અમારે, ઘરના સઘળા ઓરડા ઓરડી તપાસવાં છે. અમારો સરદાર વધારે માણુસો સાથ પુઠેથી આવે છે અને આ આખું ઘર તેના હુકમ તળે છે.

મૅનરેડે પુછ્યું તમારો સરદાર કોણ છે? તેમનો જવાબ તેને માટે જેટલો આશ્ચર્યકારક તેટલોજ પસંદ પડતો હતો. તે હેન્રીનો બાપ્ર કાઉન્ટ આઇકનફેલઝ હતો. તેનાં આ માણુસોએ ખુલાસો કર્યો કે કાઉન્ટ સખ્ત જખમી થયા પછી

સાજો થયો, અને લડાઇ પૂરી થાય ત્યાંસુધી લડવાને માંગ્યું. હવે સુલેહ થઇ છે અને જેઓ લડાઇની ભૂમીપર ડટાયા હોય તે સિવાય બાકીનાઓ સાથ પોતાને ઘર જવા પુઠે આવે છે.

સુલેહ થઇ, એ ખબરથી સઘળાં ખુશ થયાં. ઘરમાંના સઘળાંએ બહાદૂર લડવૈયાઓની ખીદમત કરવાને ઉતાવળ કરવા માંડી. તેઓ પણ મિત્રાચારી અને વિશ્વાસ દેખાડી, ખરાબ રૂતુને લીધે તેઓએ કઢંગી ચાલ ચલાવી દીધી એમ કહી માફી ચહાવા લાગ્યા. તેઓએ કહ્યું, એવી ભયંકાર તુફાની રૂતુ અને વરસાદને લીધે લડવૈયા જેવા પણ મધરાતે ઘરની બહાર રહી ન શકે તો માફ કરવા જોગ છે, અને ખુલાસાવાર સમજાવ્યું કે તેઓ ગીચ જંગલમાં અંધારાં વચ્ચે ભૂલા પડ્યા હતા, અને ઘરમાંના દીવાએ રસ્તો બતલાવનાર તારા માફક સીધે માર્ગે દોરવવામાં મદદ ન કરી હોત તો તે ઘર તેઓએ શોધી કાઢ્યું ન હોત. આવા નજીવા બનાવે, એટલે એક બળતી મીનબતી આગળ મૅનરેડ બંદગી કરતા હતા તેની રોશનીએ કાઉન્ટને અહીંયાં મોકલ્યો. તે પહરેજગાર સાધુ જે સઘળાંમાં ખુદાનો હાથ અને સર્વજ્ઞ દ્રષ્ટિ જોતા હતા તેમને દિલ ઉભરાવનારૂં લાગ્યું અને આ ઇશ્વરની મરજીના બનાવ તરીકે તે સાહેબનો આભાર માનવા લાગ્યા.

પ્રકરણ તેરમું.

એક અમીર બાપની ખુશાળી.

કાઉન્ટ, જે ઉંચાં કદના, દેખાવલા હતા, અને એક અમીરી ચેહરો ધરાવતા તથા નરમાસભરેલી રીતભાંતવાળા હતા, તે આવી પહોંચ્યા. તે મૅનરેડ દાદાને પોતાના ઓરડામાં તુરતજ લઇ ગયા, તેમને બેસાડ્યા, થોડોક વાઇન મંગાવ્યો,

અને પેહલું ગ્લાસ મૅનરેડને આપી, જરમન રીત પ્રમાણે એકબીજાનાં ગ્લાસો સાથે અડાડાવી તેમની સલામતી લીધી. કાઉન્ટે કહ્યું, માનવંત બાવા હું આપને ખરાં જીગરથી આવકાર આપું છું. આવી એક ઘોડાપર કરેલી મુસાફરી પછી, આવી તોફાની રૂતુ વચ્ચે છાપડાં તળે જીંદગીની ગરમી સાચવે એવા ઓરડામાં ખુશ લાગે. પણ તમારો પહરેજગાર, સચ્ચાઇભરેલો રૂહાની ચેહરો જોઇ મને વધારે ખુશ લાગે છે, અને મારો આત્મા પણ તેથી ફાયદો પામે છે. હવે હું મારૂં દિલ ખોલીને સઘળી વાત કરીશ. મારાં સઘળાં માણસો ખુશાલ અને સુખી છે, કારણકે એક લોહીલોહાનભરેલી લડાઇ પછી તેઓ પોતાને ઘર જાય છે. પણ હું તેમનો સરદાર તેઓ વચ્ચે એકલો દલગીર છું, કે જેમ દુનિયાંમાં ઘણી વાર બનતું રહે છે. મને ભય લાગે છે કે મારે ઘર સઘળું પાધરેપાધરૂં નથી. મારી ધણીયાંની તંદરોસ્ત અને સારીપેઠે છે, પણ મારા એકપૂરા છોકરાને માટે હું ઘણોજ ચિંતાતુર છું. ઘણો લાંબો વખત થયો મારી ધણીયાંનીએ તેને માટે કાંઇ ચોક્કસ ખુલાસાવાર લખ્યું નથી, અને છેલ્લાં પત્રમાં લખ્યું છે કે તે બાળકને હું આ દુનિયાંમાં જોઇશ નહીં. તમે ઘણાક લડવૈયાઓને ઓળખો છો, કારણકે તમે પોતે અગાઉ એક વખત બહાદુર લડવૈયા હતા. તમે મુસાફરીએ નિકળ્યા છો, અને તે તરફથીજ આવ્યા હશો. આઇકનફેલઝમાં શું બને છે તે માટે કાંઇ જાણો છો? તમે મને કાંઇ ખુશ ખબર આપી શકો નહીં તોપણ કાંઇ સેહજ દિલાસા જેવું આપી શકશો.

મૅનરેડ દાદાએ આખી દુનિયાંમાં સર્વથી ખુશાળ ચેહરે જવાબ દીધો: હું તમને સર્વથી સરસ ખબર આપી શકીશ. તમારો દિકરો તંદરોસ્ત છે, અને મારી આખી જીંદગીમાં જોયું હોય તેથી વધારે પ્રિય લાગે એવું બાળક છે. કાઉન્ટ

ધણી અજાએબીથી બોલી ઉઠયા, 'શું તમે તેને ઓળખો છો?' મૅનરેડે કહ્યું, ઘણોજ સારીપેઠે ઓળખું છું. તમે લડાઇપર ગયા હતા તેટલાં તે બાળકપર ઘણું વીતી ગયું છે. મૅનરેડ તે બચ્ચાંની સઘળી તવારીખ જાણતા હતા તે કાઉન્ટની પુષ્કળ અજાએબા વચ્ચે કહી. તેની ખાત્રી કરવા કાઉન્ટેસની સુંદર છબી દેખાડી. કાઉન્ટે કહ્યું આબેહુબ તેણીજ છે. હું અજબ થાઉં છું કે હમણાં તેણી એટલા ખીલતા ચેહરાની દેખાતી હોય? અફસોસ, બિચારીપર ઘણું પડયું છે! પણ હમણાં બુચો કયાં છે? મૅનરેડે કહ્યું આ ઘરમાંજ છે. કાઉન્ટ ભડકીને બોલ્યા "આ ઘરમાં?" અને ખુરસીપરથી ચમકી ઉઠતાં તે ઊંધી વાળી નાખી. બુજોરગ બાવા તમે શા માટે મને તુરતજ કહ્યું નહીં? હમણાંજ મને તેની આગળ લઇ જાવો.

મૅનરેડે ટેબલપરથી દીવો લીધો, અને કાઉન્ટ તેમની સાથે પોતાના દીકરાનાં બિછાણાં તરફ ગયા. બુચો નિર્દોષતાની શાંત ઉંઘમાં, ફરેસ્તા જેવો ખુબસુરત દેખાતો હતો. કાઉન્ટ દીવાની રોશનાથી તેને ટીકીટીકીને જોતાં ધરાતાજ નહીં. મૅનરેડને કહ્યું પેલી કહેવત ખરી પડી છે. "ખુદા પોતાનાં બચ્ચાંઓને ઉંઘમાં પણ સારૂં નસીબ મોકલે છે." કાઉન્ટની આંખોમાં આંસુ આવ્યાં. તે બોલ્યા, મારા ખુદા, જ્યારે હું લડાઇપર ગયો ત્યારે તે એક રડતું ઝોળીમાંનું બાળક હતું, અને હવે તો એક સુંદર મોટો છોકરો બન્યો છે. ઓ મારી ભલી હેતવંતી ધણીયાંની! હવે મને તારાં કાગળોની સમજ પડે છે. હેતવંતી કદરથી બેહદ દુઃખમાંથી બને તેમ બચાવવા માંગતી હતી. હેન્રી, સર્વથી વહાલા હેન્રી, એમ બોલતાં તેના બંધે હાથો પકડી આસ્તેથી ચુંબ્યા.

નાનો હેન્રી આંખ ચોળતાં જાગ્યો, બાપને ટીકીને જોવા લાગ્યો, તોપણ હજી પૂરો જાગૃત હતો નહીં. ખુશ થઇ

મલકાતે ચેહરે બોલ્યો. "તમે કે?" એ પ્યારા બાવાજી ખુદાનો નમીને આભાર માનો! માયજી પણ તમારી સાથે છે કે? કાઉન્ટે છોકરાને ગોડમાં લઇ મીઠાંમાં મીઠાં આંસુ પાડ્યાં. તે બોલ્યો, પ્યારાં બાળક, ખુદાની પાક સર્વજ્ઞ સંભાળે તારો બચાવ કર્યો, જે માટે તેનો ગમે એટલો આભાર માનું તે થોડોજ છે. હેન્રીએ કહ્યું, તે આભાર પૂરો માનવાને મારામાં પણ શકિત નથી. એ મહેરબાન ખુદા, તેંજ પ્રિત અને મિત્રતા દેખાડી, અમારે માટે આટલી બધી ખુશાળી મોકલી છે. કાઉન્ટ ખુશખુશાલ બની ગયો હતો, અને જ્યારે હેન્રી પૂરેપૂરો જાગૃત થયો ત્યારે તેના સવાલ જવાબ સાંભળી તેની હુશીઆરીથી કાઉન્ટ બહુજ ખુશ થયો. તે બોલ્યો, મૅનરેડ તમારા આભારનું મોટું કરજ મારે શિર છે! મારો ખેતાબ અને મિલકત, જે કેળવણી તમે મારા દીકરાને આપી તેનો બદલો વાળવાને અતિ અલ્પ છે.

એટલાંમાં મારગરેટ ઓરડામાં આવી અને દૂરથી બ્હીતી હોય તેમ ઉભી.

કાઉન્ટે તેને મિત્રાચારીથી સલામ કરી, તેણીનો હાથ ઝાલી હિમ્મત આપી. મોટી નાખુશી સાથે બોલ્યા, ચોરોનો ફેજ તેમનાં દુષ્ટ કામ મુજબ ઘટતોજ થશે! રાતોરાત પોતાનાં ચુનંદાં માણસોને પૂરી સત્તા આપી તેમની છુપાવાની જગ્યા શોધી કાઢવાને અને બેડી થોડી આઇકનફેલઝ લાવવાને ફરમાવ્યું. પછી પોતાના દીકરા સાથે વાત કરવા માંડી અને આખી રાત તેની સાથ વાત કરત પણ મૅનરેડે યાદ આપી કે સહવારે સકાળે આઇકનફેલઝનો રસ્તો લેવા માટે તાજા અને તેજ થવા માટે ઉંઘવાની બહુ જરૂર હતી.

પ્રકરણ ચૌદમું.

દિલાસો પામેલી મા.

ભલી અમીરી ઓલાદની કાઉન્ટેસ, આઇકનફેલઝમાં દલગીરી અને દુઃખમાં દહાડા કાઢતી હતી. તેણીને સુલેહ થવાની ખબર પડી ચુકી હતી અને પોતાના પતિને જલદીથી જોવાની આશામાં હતી. પણ તે રડી રડીને બોલતી, અફસોસ! મારા ખુદા, હું બહુજ કમનસીબ છું. જે બીજાં સધળાંઓને માટે બહુજ ખુશ ખબર છે તે મારે માટે તો અત્યંત-દલગીરી છે. દરેક સિપાઇની સ્ત્રી પોતાના પતિના ઘર પાછા ફરવાની ખબર સાંભળી ખુશ થઈ રહી છે, ત્યારે હું મારા પતિના આવી પુગવા માટે બીયા ધ્રુજયા વગર વિચાર પણ કરી શકતી નથી. અફસોસ! શું દુઃખભરેલી ખબર તે હવે સાંભળશે. છોકરો ચોરાઇ જવાની વાત હું તેને કેવી રીતે કહી શકીશ! અરે, હવે અમો બંને માટે આ દુનિયામાં ખુશાળીની એક ઘડી પણ નથી. તેણી હદ બહાર દુઃખી હતી. કાંઈ આશાએસ કે કરાર તેણીને ન હતો. ઘડીમાં તેણી એક ઓરડામાંથી બીજામાં જતી. ઘડીમાં કેસ્તલને લગતાં નાનાં દેવળમાં જતી, ઘડીમાં બાગમાં જતી, જ્યાં પણ જતી કે ઉભી રહેતી ત્યાં મનમાં ખુદાની બંદગી કરતી રહેતી. બંદગી કરી, ખુદા માણુસોનાં નસીબનો ઘડનાર છે, અને માઠામાં માઠા બનાવોનું પણ આખરે સારૂં અને સુખી પરિણામ આણે છે, એમ વિચારી દિલાસો લેતી. બાગમાંનાં સર્વથી અંધારાં ખુણાં તરફ જઈ દુઃખથી રડીને બોલી એ ખુદા, મારીપર દયા કર, મારાં ખમાય નહીં એટલાં દુઃખનો અંત આણ, તું સઘળું જાણે છે! અમોને ખુશાળી વચ્ચે પાછાં મેલવ. મા, બાપ, અને બાળકને એકબીજાંથી છુટાં પાડી, દુનિયાંમાં દૂર દૂર રાખવામાં તારૂં અપરંપાર ડહાપણ મતલબ રાખતું હશે. અરે અમારાં લાડકવાયાં બાળને

અમોને ફરીથી સોંપ અને ત્રણેને સાથે એકઠાં કર ! તેં બેશુ-માર આંસુઓ સુકવ્યાં છે, મારાં પણ સુકવ ! તું પરમ-કૃપાળુ છે અને દુઃખને સુખમાં ફેરવી નાંખવું એ તને સર્વથી ગમતું કાર્ય છે. ઓ પિતા, પિતા, સર્વથી પ્રિય પિતા, હું પાપી છું તોપણ હું તારીજ દીકરી છું. તારા બેટા (ક્રાઇસ્ટ) ની ઇચ્છા અનુસાર વિશ્વાસથી હું તને મારો પિતા લેખું છું. હું મારાં બાળકને ચાહી શકું તે કરતાં ખચીત તું મને ઘણી વધારે ચાહે છે! તારી દીકરીની પ્રાર્થના સાંભળ, તારાં બાળકને તું નિરાશ પાછું ફેરવશે નહીં, કે જેનો તુંજ સિવાય બીજો કોઇ આશ્રો નથી.

આ પ્રમાણે તેણી પ્રાર્થના કરતી હતી એટલાંમાંજ એક પગલાંનો અવાજ સંભળાયો. તેણીએ નજર ફેરવી અને મારગરેટ જે, બીજાં ભેગી આવી પુગી હતી તેને બાગમાંના લાંબા સાંકડા છાંયડાવાળા માર્ગે પોતે જ્યાં હતી ત્યાં આવતી જોઇ. કાઉન્ટેસના દિલમાં એક ખુશાળીનું કિરણ પડયું, કારણકે તેણીએ મારગરેટને ઓળખી અને તેણીના ચહેરાપર ખુશાળી જોઇ. તેણીને કોઇ આકાશનો ફરેસ્તોજ આવ્યો હોય એમ લાગ્યું. ઓ સર્વથી ભલી, માયાળુ શેઠાણી, મારગરેટ બોલી, હું તમારા વહાલા હેન્રીની ઘણીજ ખુશાળી-ભરેલી ખબર લાવી છું. મારગરેટ ખુલાસો કરતી હતી, તેટલાંમાંજ મૅનરેડ, જે માંડવામાં કાઉન્ટેસ હતાં, તે તરફ તેણીને પોતાના દીકરાની અને વરની મુલાકાત માટે તૈયાર કરવાને આવી પુગ્યા. તે ડાહ્યા પુરૂષને, આસ્તે આસ્તે ડહા-પણભરેલી રીતે કેમ સઘળું કેહવું તેની ખબર હતી.

કાઉન્ટેસ હવે એકજ દિવસે વરને અને દીકરાને ભેટ-વાની ખુશાળીભરેલી આશામાં હતાં, અને જે ઓરડામાં પોતે હેન્રી સાથ આગળ રહેતાં હતાં ત્યાં મૅનરેડને લઇ ગયાં.

હજી તો તેવણુ બારણું ઉઘાડતાં હતાં તેટલાંજ વર અને દીકરો ભેટવાને સાંમે આવી વળગી પડયાં. તેણીએ, ઓ મારા પતિ, મારાં બાળક એટલુંજ બોલતાં સુસ્ત થઇ કાઉન્ટની છાતીપર ડોકું નાખ્યું. તે લાંબો વખત બોલી શકયા વગર રડયાં અને પતિ અને દીકરાને હર્ષનાં મીઠાં આંસુઓથી ભીજવી નાખ્યા. આખરે બોલ્યાં, બસ આ જોવા પાંમી ત્યાંસુધી જીવી એટલે હવે હું મરવાને ખુશી છું! આહા, કેટલી અજબ જેવી રીતે ખુદાએ સઘળું નિર્માણ કર્યું છે. હું તો પ્રિય પતિ, તમને આપણા વહાલા હેન્રી વગર કેમ ભેટીશ તેના ખ્યાલથી ધ્રુજતી હતી, અને હવે તમેજ પાછાં મળવાની પેહલીજ પળે તમારે હાથે મારી બગલમાં મુકયો! ઓ ખુદા, મારી આખી જીંદગી, આ ભયંકાર તવારીખનો આવો ખુશાલ અંત આણ્યો તે માટે આભાર માનું તે પુરતું નથી. હું જીવું ત્યાંસુધી કોઇ પણ સંકટમાં નાસીપાસ બની જઇશ નહીં. સઘળાંનું સારૂં સેવટ તું લાવી જાણે છે. ઓ મારા હેન્રી તું હવે કેવો મોટો છોકરો થયો છે! ઓ મારા પતિ, આપણુ ત્રણેને પાછાં ભેગાં મળવાનો આશીરવાદ ખુદાએ કેવી રીતે મોકલ્યો છે? તેણે આપણુ ત્રણેને એકબીજાથી છુટાં પાડયાં હતાં; તેણે અજાયબ રીતે ત્રણેને પાછાં સાથે મેળવ્યાં "તેને અમારૂં નમવું, તેને સ્તુતિ, તેનેજ માટે હૈયાંનાં આભારનું કિર્તન હોજો!"

ખુદા આગળ ત્રણેએ ખુશાળી અને આભારના ઉભરાના આંસુ વરસાવ્યાં. મારગરેટ તેમની સાથ આંસુ પાડતી અને મૅનરેડનું હૈયું ભરાઇ આવવાથી આંસુ થોભાવી શકયા નહીં.

ખુશાળીનો પેહેલો ઉભરો કાંઇક નરમ પડયા પછી, હેન્રીએ પોતાની મા આગળ સઘળી વાત કહેવા માંડી.

તેણે ચંચલાબાઇથી સઘળું વર્ણન કર્યું, અને મા કોઇ વાર રડતી અને કોઇ વાર હસતી. અગત્ય કરીને પહાડની ફાટમાંથી નીકળી પડી પેહલવેહલી દુનિયાં જોઈ ત્યારે તેને કેવું લાગ્યું તે આબેહુબ કહી સંભળાવ્યું. એથી પણ વધારે ખુશાળી અને ભરાઇ આવેલાં હૈડાં સાથે, તે ભુલાય નહીં એવી પળ જ્યારે મૅનરેડ બાવાએ પેહલીજ વાર ખુદાને પીછાણતાં શીખવ્યો તે આંખમાં આંસુ સાથ સઘળું કહી સંભળાવ્યું.

કાઉન્ટ બોલ્યા, ખરેખર, મારાં બચપણમાં એજ પ્રમાણે હું એવાં ભોંયરાંમાં મોટો થયો હોત એમ ઇચ્છું છું. ખુદાની સૃષ્ટિ અને તેનાં કામો ઘડી ને પળ ચાલુ જોતા રહેવાથી બેદરકાર બન્યે છીએ. હેન્રીની માફક સમજના થતાંજ એકદમ પેહલી વાર જોઇએ તો અત્યંત અજાયબીથી કેવાં ડંગ કરી નાંખે! ઓ મેહરબાન ખુદા, તારૂં બળ અમોને આશ્ચર્ય કરે છે, તારૂં ડહાપણ ડંગ કરે છે, તારી મેહરબાની અમોને સુખી કરે છે. તારૂં સુંદર આકાશ, અને અજાયબીઓથી ભરેલી પૃથ્વિ જોઇ અમારૂં હૃદય લાગણીઓથી ખુશાલ અને મહોબતભરેલું બને છે. જે એવી રીતે અમારાં હૃદયમાં જાય, તે કોઇ મહોબતભરેલાં હૃદયમાંથીજ આવતું હોવું જોઇએ!

કાઉન્ટેસ બોલ્યાં, જેમ હેનરીને જમીનની નીચેનાં રહેઠાણમાંથી ખુદાની સુંદર દુનિયાંમાં પેહલીજ વાર આવતાં લાગ્યું, તેમજ આપણી હાલની પૃથ્વિની જીંદગીમાંથી આકાશની બીજી દુનિયાંમાં જઇશું ત્યારે આપણને તેવુંજ અચરતભરેલું લાગશે. ત્યારે હું ધારૂં છું કે હેન્રીનાં રમકડાં—બનાવતી ફુલો, મેંઢાં, ઝાડ—તેને ભોંયરાંમાં મજાહ આપતાં હતાં, જે ખુદાની આ સુંદર દુનિયાંને માત્ર રમકડાંરૂપ રજુ કરતાં હતાં, તેમજ આ દુનિયાંની ખુબસુરતી અને સુખ જે હમણાં આપણને ખરેખરાં લાગે છે, તે પેલી દુનિ-

યાંની ખુબસુરતી અને સુખ આગળ, રમકડાં કે પડછાયા જેવાં લાગશે. પૃથ્વિપર આપણાં વહાલાંઓથી લાંબો વખત દુ:ખભરેલી રીતે છુટાં પડ્યા પછી પાછાં મળતાં જે ખુશાળી લાગે છે, તે આપણી આગમચ મરી ગએલાં સગાંઓ અને મિત્રોને પેલી દુનિયાંમાં પાછાં ભેટતાં જે ખુશાળી લાગશે તેનો આગમચથી કાંઇક ખરો ભાસ માત્ર આપે છે. ખરેખર આ ઘડીએ જાણે આકાશની બીજી દુનિયાંમાંજ હોવું તેમ સઘળાંના પાછાં ભેટવાથી સ્વર્ગ સુખ પ્રાપ્ત થએલું લાગે છે.

માનવંત મૅનરેડ બાવા બોલ્યા, કાઉન્ટ સાહેબ અને ધર્માત્મા કાઉન્ટેસ સાહેબના વિચારો મને સુંદર અને બોધ આપનારા લાગે છે. પણ હેન્રીની તવારીખપરથી જે આપણને ખાસ ધડો લેવાનો છે તે આ છે કે ખુદાનું ડહાપણ, ખુબી અને મેહરબાંની આકાશ અને પૃથ્વિ ઉપરથી એવાં ખુલ્લાં અને ખાસ રીતે પ્રકાશી રહ્યાં છે કે એક નાનું બાળક પણ તે જોઇ શકે છે, અને ખુદાને તેની ખલકત વડે પીછાંણી શકે છે.

પ્રકરણ પંદરમું.

ભલાંને બદલો, ભુંડાંને સજા.

કેટલાક દિવસ પછી કાઉન્ટનાં માણસો, સારે નસીબે ચોરો સઘળા ભોંયરાંમાં એકઠા મળેલા હતા, તેમને પકડીને આઇકિનફેલ્ઝ લાવ્યા. બેડીથી બબે જણને સાથે બાંધેલા હતા. એક પેટી, જેમાં ચોરેલો કિમતી માલ હતો, તે એક ગાડાંમાં ઘરડી જીપસી સ્ત્રીની સાથે ચોરોનાં સરઘસ પછવાડે આવી. ચોરોએ નાઠેલા છોકરા માટે કાંઇ શોધ કરી હતી નહીં, કારણકે તેઓએ લોખંડનું બારણું બંધ જોયું, અને પહાડમાંની ફાટ જ્યાંથી તે નીકળી ગયો હતો તે તેઓએ કદી

જોઈ હતી નહીં. એક ઉંચો ભાગી પડતી 'ગેલરી' જેવો રસ્તો હતો જે એવો ભયાનક હતો કે તેઓ પણ તેમાં જવાને હિમ્મત કરતા નહીં. તેથી તેઓએ વિચાર્યું કે અહીંથી ઉંડાણમાં પડી ગયો હશે કે કોઈ ભાગ ધસી પડતાં જીવતો ડટાઇ મુઓ હશે. તેથી જ્યારે આઇકનફેલઝમાં ચોરો આવ્યા, અને હેન્રીને તેના બાપ સાથે કેસ્તલના દરવાજા આગળ ઉભેલો જોયો ત્યારે તેઓ ઘણાજ અજબ થયા, અને લોખંડના દરવાજામાંથી તે કેમ નીકળ્યો હોય તે સમજી શકયા નહીં. ચોરોનો નાયક કપટથી બબડયો, અમે ધારતા હતા કે લુચ્ચાઇમાં કોઇ અમારી બરોબરીઓ ન હતો અને હમણાં એક બાળક માંથિનો મળ્યો, જે, હાથે પગે બેડી સાથ લઇ આવ્યો. ખરેજ બહુ ચીરડાટ ઉત્તપન કરે છે.

હવે હું જોઉં છું કે જે એક વાર હું માનતો ન હતો કે "જ્યારે ચોરનો વખત ભરાય છે ત્યારે કોઈ લંગડો સિપાઈ તેને પકડવાને બસ છે" તે ખરૂં છે. પેલો પરથમ વજાડનારો ગવૈયો જે તેઓ વચ્ચેજ હતો તે મનમાં બોલ્યો. આપણે આ છોકરાને ચોરી લાવ્યા કે કોઈ દહાડે તેના વડે જરૂર પડવે છુટી જઇએ, પણ એ તો આપણાજ નાશનું કારણ થયો. જેઓ કહે છે કે ભુંડું કરનાર પોતાની ગણત્રીમાં ભુલે છે તે ખરૂંજ છે. પેલો જવાન વીલ્હેલ્મ જે હેન્રીપર મમતા રાખતો અને મિત્રાચારી દેખાડતો હતો, જેનું મન હજી છેકજ બગડેલું ન હતું તે બોલ્યો, છોકરો નાસી ગયો તેથી હું ખુશ છું કે તે જીવતો છે, જો કે હવે મને તે માટે જીવ પણ આપવો પડે. ખુદાએ અહીંઆં નિર્દોષને બચાવીને અને ગુનેહગારને સજાએ પહોંચાડીને પોતાનું બળ દેખાડયું છે.

હવે જે મારો ભલો પીતા કહેતો અને મા ઘડી ઘડી યાદ દેવાડતાં કે "પાપી, જમીનનાં પેટાંમાંબી ભરાય, તોપણ ખુદાના ન્યાય પ્રમાણે તે સજામાંથી છટકે નહીં, જ્યાંથી પણ તેને પકડી ઘટતી સજાએ પહોંચાડે" તે આપણે પૂરેપૂરૂં પામ્યા છીએ.

જ્યારે હેન્રીએ બાપડા વીલ્હેલ્મને બેડી સાથ ચોરો વચ્ચે જોયો, ત્યારે તેને ઘણું લાગી આવ્યું અને પોતાના બાપને તરતજ કહ્યું કે આ બિચારાએ મારી સાથ ઘણી ભલાઈ કરી છે, તેને કાંઇ ઇજા કરશો નહીં. કાઉન્ટે કહ્યું, હાલ તેવણુ કાંઇ વચન આપી શકતા નથી. તોપણ પોતાની સત્તામાં હોય તેટલું તેની સાથ ઢીલી દોરીએ કામ લેશે. પછી સાક્ષીપરથી માલમ પડ્યું કે તેણે કદી કોઇનું લોહી રેડ્યું હતું નહીં, અને ચોર કરતાં માત્ર ચોરોનો નોકર હતો, ત્યારે મોતની સજા ન કરતાં જીંદગી સુધીની કેદની ટીપ મારી. કાઉન્ટે તેની સજાઓછી કરતાં કહ્યું કે તે ખરાં દિલના સુધારાની પૂરતી સાબેતી આપશે ત્યાંસુધી તેને એક ઉદ્યોગશાળામાં રાખવામાં આવશે, તે પછી તેનાં સગાંવહાલાંઓ આગળ મોકલી આપવામાં આવશે.

જ્યારે તેને ત્યાંથી લઈ જવામાં આવતો હતો ત્યારે કાઉન્ટે કહ્યું, કોઈ ગુનાહ સજા વગર રહેતો નથી તેમ સઘળાં સારાં કામનો સારો બદલો મળે છે. તારી નરમ સજા માટે મારા છોકરાને દેખાડેલી ખરી મિત્રાચારીનો આભાર તારે માનવો જોઇએ. જે તેં મારાં બાળક માટે કર્યું છે તેનો બદલો હું તને અને તારી માને આપીશ, હવે તું એવું કર કે હું જલદીથી તને તારી મા આગળ મોકલું.

બાકીનાઓ જેઓ પોતાના લોહી રેડવાના કામોથી મોતની સજા પામ્યા હતા તેમને ફાંસી દઈ ઘટતે ફેજે પહોંચાડ્યા. જીપસી સ્ત્રીને તેની જીંદગીના અંત સુધીનાં કેદખાનાની સજા થઈ. ચોરાએલો માલ તેમના ધણીઓ જડી આવ્યા તેમને સ્વાધિન કર્યો, બાકીનો માબાપ વગરનાં બાળકો માટે આશ્રમ સ્થાપવા આપી દીધો. કાઉન્ટે ખુદાનો આભાર માનવાને પોતે નાણાંની મોટી રકમ તેમાં ઉમેરી આપી, અને કાઉન્ટેસે પોતાનાં ઘરેણાં, ઝહવેરાત વગેરે આપ્યાં. મારગરેટ, આગળ માફક પોતાની શેઠાણી કાઉન્ટેસની નોક-

રીમાં ચાલુ રહી, અને લાંબા વખતનાં સંકટ પછી ખુશાલ જીંદગી ગુજારતી હતી. જવાન માળી જ્યોર્જને તેની બેપરવાઈ અને ગફલત માટે નોકરીએથી કાઢી મુકયો, તે દારૂ પીવા અને કુછંદી જીંદગી ગુજારવા લાગ્યો, અને ભર જવાનીમાં ક્ષય રોગથી મરણ પામ્યો. જવાન ભરવાડ કાઉન્ટ અને કાઉન્ટેસ તરફથી કિંમતી ભેટો મેળવી પોતાનાં પહાડી મકાનમાં માબાપ આગળ પાછો ફર્યો.

ભલા મૅનરેડ દાદાને કાઉન્ટ પોતાની કૅસ્તલમાંજ સાથે હમેશાં રાખવાને ખુશી હતા, પણ તે થોડોજ વખત ત્યાં રહ્યા. તેમને પોતાની ઝુપડી એક અમીરની કૅસ્તલ સાથ અદલબદલ કરવાને લલચાવી શકાયા નહીં. તે બોલ્યા, મારી બાકીની જીંદગી ખુદાની ભકિતનેજ પૂરેપૂરી અર્પણ કરવા ચાહ્યું છું, અને તે સર્વથી સરસ રીતે એકાંતવાસમાંજ હું કરી શકું. હું પૂરતો લાંબો વખત દુનિયાંમાં દુનિયાદાર જીંદગી ગુજારી ચુકયો છું, અને અનુભવથી જાણું છું કે તેમાં કેટલો માલ છે. આ દુનિયાંમાં જે સર્વથી સરસ કામ કરી શકયે, તે વધારે સારી બીજી દુનિયાં માટે તૈયાર થવું તે છે. માનવંત બુજોરગ સાધુએ છુટા પડતી વખતે—જ્યારે સઘળાં ગમગીન બનેલાં હતાં—કાઉન્ટ, કાઉન્ટેસ, અને નાના હેન્રી વગેરેને આશીરવાદ દીધા. નાનો હેન્રી તો તેમને વળગી રહી, છુટો પડવા નાજ કહેતો હતો. કાઉન્ટ અને તેમનું કુટુંબ કૅસ્તલના દરવાજા સુધી પહરેજગાર મરદને ગાડીમાં બેસાડવા ગયાં. તે ગાડીમાં બેઠા, અને ગાડી હંકારે તે અગાઉ સઘળાંને એક વાર ફરીથી હેતથી જોતા બોલ્યા. "સારીપેઠે રહેજો, ખુદાના આશીરવાદ અને ખુશાલી તમો સાથે હોજો. સ્વર્ગમાં આપણે સઘળાં પાછાં ભેટીશું."

સમાપ્ત.

આ પુસ્તક દીનશાહ શાપુરજી મસાનીએ મુંબઇના કોટમાં નં૰ ૭૫-૭૭
કાવસજી પટેલ સ્ટ્રીટ ખાતે ધી ફ્રશો-ગર્દ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યું છે.
અને ડૉકટર ડોસાભાઇ રૂસ્તમજી ધાભર, એલ. આર. સી. પી.,
એલ. આર. સી. એસ., વગેરેએ નં૦ ૩૭૫, ગીરગામ રોડ.
મુંબઇમાં પ્રગટ કર્યું છે.